

**XX. reál- és humántudományi Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia (ETDK)
Kolozsvár, 2017. május 18–21.**

„...Fejéhez e sír kő / emlékül tétetett...”
A kiskedei köztemető etnoszemiotikai vizsgálata

Szerző:

Pál Norbert

Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Bölcsészettudományi Kar, néprajz szak, alapképzés, II. év

Témavezető:

dr. Czégényi Dóra egyetemi adjunktus,

Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Néprajz és Antropológia Intézet

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezető.....	3
1. A kutatás célja és menete.....	3
2. A kutatópont: Kiskede.....	5
3. A kiskedei köztemető.....	9
3.1. A családi temetkezés.....	10
3.2. A kiskedei köztemető sírkövei.....	13
3.3. Egy 19. századi sírkő etnopszematikai elemzése.....	16
Kitekintés.....	18
Hivatkozott irodalom.....	19
MELLÉKLET.....	22
A közlésről.....	22
Az interjúszöveg.....	22
FÜGGELÉK.....	34
A. Térképek, diagramok, táblázatok, ábrák és fényképek.....	34
A.0. Térképek, diagramok, táblázatok, ábrák és képek jegyzéke.....	34
A.1. Térképek.....	35
A.2. Diagramok.....	45
A.3. Táblázatok.....	47
A.4. Ábrák.....	48
A.5. Fényképek.....	51
B. A kiskedei köztemető sírkövei és a feliratok (2016 telén).....	56
I. parcella (17. sírjel).....	56
II. parcella (16 sírjel).....	65
III. parcella (14 sírjel).....	73
IV. parcella (21 sírjel).....	80
V. parcella (28 sírjel).....	92
VI. parcella (13 sírjel).....	107

Bevezető

Dolgozatom tárgya egy elnéptelenedő zsákfalú, a valamikor Udvarhelyszékhez tartozó, jelenleg Hargita megyei Kiskede (rom. Chedia Mică) temetőkultúrája. Témaválasztásomat mindenekelőtt a település iránti kötődésem határozta meg, amelynek temetőjében elődeim is nyugszanak. A folyamatban lévő és nagyobb léptékűre tervezett kutatás első szakaszában a helyi köztemető feltérképezését valósítottam meg. Ennek eredményeire alapozva, dolgozatomban a temető általános bemutatását követően, egy konkrét alrendszer, a temetőben fellelhető 19–21. századi sírjelek vizsgálatára, majd egy 19. századi sírkő elemzésére vállalkozom, amelynek során az etnopszichológia módszertani paradigmáját hasznosítom.

A terepmunka során mindenekelőtt a következő kérdésekre kerestem a választ: Milyen irányultságú a sírkövek tájolása? Követik-e a régi (keleti irányú) temetkezési módot? Fellelhető-e a családi temetkezés? Ha igen, hogyan és miként oszlik meg a temető teljes területén? Következtethetünk-e a síremlékek alapján a falu valamikori társadalmi szerkezetére? Milyen sírfeliratok maradtak fenn? A síron milyen (pl. vallási, vagy foglalkozásra utaló) szimbólumok jelennek meg? Milyen sírtípusokat és sírjeleket tudunk elkülöníteni anyaguk és formájuk szerint?

A dolgozat főszövegét a terepmunka során készített félig strukturált interjú szövege mellékletként, azok a dokumentumok (pl. térképek, diagramok, ábrák, fényképek) pedig, amelyek a vizsgált település és kutatási téma viszonylatában adatokat közölnek, függeléként követik.

1. A kutatás célja és menete

„A temető halott falu, melyben az élő falu gazdasági és társadalmi törvényei érvényesülnek. Ugyanakkor rendkívül régi hagyományok is sokáig fennmaradtak benne, mert az ősök tisztelete élteti ezeket.”¹ Ennek ellenére megfigyelhető, hogy a temetők látogatottsága időben nem kiegyenlített, halottak napján ugrásszerűen megnő, majd ezt követően stagnál. Szerves részei a síremlékek, a sírjelek, amelyek a falu múltjáról mesélnek. Szerepük kiemelten fontos, hisz a régi sírjelek nem csak az elhunytakról hordoznak információkat (pl. a

¹ Balassa 1989: 8.

felirataik és szimbólumrendszerük által), hanem az adott kor temetkezési szokásait, halálképét is tükrözik, tehát kultúrtörténeti jelentőséggel bírnak.

Idővel a sírok, síremlékek is pusztulnak, kopnak. Rendszerint az időjárás viszontagságai, a víz és a fagy, a savas eső okozta kémiai mállás, kopás, valamint a nagy hőmérsékletingadozás károsítja őket, elsőként a laza szerkezetű homokkőből készült sírokat, és nem elhanyagolható az emberi beavatkozás eredménye sem (pl. vandalizmus). A sírkövek rongálása, épületanyagnak való elhordása sem ismeretlen jelenség. Pedig a temetők rendben tartása kiemelten fontos feladat. Kutatásuk nélkülözhetetlen egy-egy alapos és árnyalt településtörténet esetében, kiindulópontul szolgálhatnak akár egy kismonográfia összeállításához is, de a korábbi nemzetiségi és nemzeti arányok rekonstrukciójához is nagyban hozzá járulhatnak.

Temetőink egy részét már a 19. században is az elhanyagoltság jellemezte. A kiskedei köztemetőre is jellemző gondatlanság okai között találjuk többek között a következőket: 1.) a sírjeleket állító egykori személyek, illetve hozzátartozóik is elhunytak; 2.) nem élnek az adott településen vagy közelében; 3.) nincs tudomásuk a valamikori rokon kapcsolatáról; 4.) más okból hanyagolják a sírokat.

Kiskede, eldugott zsákfalú jellegénél fogva, mára majdnem teljesen elnéptelenedett, ebből kifolyólag a temetők egy része teljesen elhanyagolt, így a köztemető síremlékei is rendetlenek, nincsenek gondozva, elvesztették eredeti képüket és olvashatatlanokká váltak (lásd: *Függelék A. 1–6. kép*).

A kutatást 2016. december 1-jén kezdtem meg, elsősorban a köztemető kitarításával, mivel egy-egy sír megközelíthetetlennek bizonyult. Elsődleges célom az volt, hogy minden sírt körül tudjak járni, a temetőről pedig egy alapidokumentációt állítsak össze. Azaz, a sírjelek lefényképezését, digitalizálását, valamint a síremlékeken szereplő feliratok, szimbólumok betűhíven való lejegyzését.

A temető dél-keleti, illetve északi része igényelt gondos takarítást. Közben sikerült ösvényeket is létrehoznom. Az állandó nedvesség miatt a bozótban lévő fák teljesen elkorhadtak, ami, bár megkönnyítette a takarítást, viszont az itt található sírköveken levő sírjelek gyorsan mohásodnak a nedvesség miatt, így egy-egy sírkő nagyon megrongálódott valamint lemállott a felirat is, tovább nehezítve a vizsgálatot.²

December 4-én tértem újra vissza a temetőbe, hogy elkezdjem a feltérképezést, így a temetőt hat parcellára, illetve hat kisebb térrépre osztottam, amit a munkafolyamat végétével összefűztem (lásd: *Függelék A. 4. térkép*). A digitalizálást és betűhív lejegyzést a temető déli

² A további célok között szerepel a temető szakszerű rendbe tétele.

oldalától nyugati irányba haladva végeztem el. Először is méretarányosan lerajzoltam az általam leválasztott első részt a temetőből (lásd: *Függelék A. 1. térkép*), aztán letről felfele megszámoztam a sírokat. A sorrendiséget a természeti akadályok is befolyásolták.

Miután a kezemben volt egy térkép beszámozott sírkövekkel, utána lefényképeztem az egyes szám alatt szereplő sírkövet. A terepnaplóban a térkép utáni oldalon kezdtem szintén egyes számmal a sírkő feliratának betűhíven való leírását. A sírfeliratok lejegyzésekor sokszor akadályba ütköztem, egyes feliratok máig tisztázatlanok. Megfejtésükre eleinte krétát használtam, de ez csak egy esetben mutatott eredményt (lásd: *Függelék A. 1. térkép*, ill. *Függelék B. I. parcella, 8. kép*), mivel a kőfelület nem adta ki a betűk körvonalát. Ezután grafitceruzával igyekeztem célt érni, követni a feltételezett betű vájátát. Ezt a módszert követve jegyeztem, illetve fényképeztem le a teljes köztemetőt. A legtöbb sírfeliratból a halál körülményét véltem megismerni.

A fentebb felsoroltak mellett, 2017. január 4-én egy félig strukturált interjút készítettem³ a Kiskedéből elszármazott, nyugdíjas Márton Andrással,⁴ aki anyai nagyapám testvéreként, nagycsaládunk tagja. Azért esett rá a választásom, mert a második világháború előtt, 1936-ban született, így azt feltételeztem, hogy a Kiskedében lezajlott események jelentős részével tisztában lehet, ugyanakkor a köztemetőben nyugvó személyekre, valamint a közöttük fennálló valamikori kapcsolatokra vonatkozóan is információval rendelkezhet.

A kutatásnak ezt a fázisát január 7-én fejeztem be.

2. A kutatópont: Kiskede

A település az őskortól lakott, ezt bizonyítja Roska Márton közlése, miszerint „Borbáth Dani ügyvéd háza előtt [...] őskori, torha, bronzkori jellegű cserepek” kerültek elő.⁵ Ezt igazolja vissza Benkő Elek és Molnár István 1983-ban végzett régészeti feltárása is: a valamikori Borbáth-kúria dél- nyugat felőli szántott kertben néhány „kevésbé jellegzetes őskori cserepet (egy ferde kannelúrás oldaltöredék valószínűleg bronzkori) és több 13. századi, jellegzetes anyagú edénytöredéket” gyűjtöttek.⁶ „A középkori cserepek arra utalnak, hogy a Nagykede határából kivált Kiskede már a 13. század folyamán létrejött.”⁷

³ Lásd: *Melléklet*, interjúszöveg. A továbbiakban: (M. A. 2017).

⁴ Márton András Kiskedén született, 81 éves, 1966 óta feleségével együtt székelykeresztúri lakos.

⁵ Benkő 1992: 91.

⁶ *I. m.* 91.

⁷ *I. m.* 91.

Az első írásos feljegyzés a településről a 16. századból maradt fent. 1566-ban János Zsigmond hadi lajstromában székely főemberek és lófők közt *kws kede* településről négy lófőt említ.⁸ 1604-ben a kiskedei nemesi családok közül Kedey Mihály,⁹ majd tíz évvel később, 1614-ben Kedei Lukács lustrál.¹⁰ 1686. augusztus 12-én „bizonyos személyekre felvetett summa pénz” megjegyzés alatt említik Kiskedei Osváth Mihályt 100 tallérral.¹¹ Kiskede 1602-ben a keresztúri szék falvai közt szerepel. 1795 április első napján Kandó Mihály, udvarhelyszéki királybíró jelentést adott a gubernátornak, miszerint a nagy- és kiskedei lakosok – pontosabban Imre György és öccse lövéssel fenyegetöztek – megtagadták a dulló¹² parancsát és nem adták ki a tyrónak¹³ kijelölt Pásztor Nyikitát.¹⁴

1515-ben a konstantinápolyi magyar követségi szállás istállójának falába Keteji Székely Tamás II. Ulászló egyik követe egy szöveget rótt. Ennek a róvásírásnak valószínű olvasata a következő: „Ezer öcáz tizenöt esztendőben irtáq eszt; László Király öt kevetét itttarcsák eszt. Bilaji Barlabás kettő esztendejik itt valt; nem tön császár; Keteji Székel Tamás irtán eszt; Szelimbök császár itttében száz lóval.”¹⁵ Ennek a feliratnak csak a másolata maradt fent Dernschwam János 1553–1555. évi törökországi és kisázsiai utazásának naplójegyzetében.¹⁶ Keteji Székely Tamásról ezen kívül semmilyen adat nem lelhető fel, viszont az előnevei *Keteji, Székely* arról tanúskodnak, hogy minden bizonnyal az Udvarhely vármegyei nagy-, illetve kiskedei származású lehetett.¹⁷

A 450 méter tengerszint feletti magasságon fekvő kis zsákfalut, 550-650 méter magas dombok határolják. A Fehérnyikótól 4 km-re, a kiskedei patak völgyében fekszik.¹⁸

A falu területe 822 ha ennek valamikor fele szántó volt, a másik fele kaszáló és legelő, napjainkban parlag és legelő, csekély százaléka szántó. A 18. században a Nyikó-mentén már általános volt a kétfordulós határrendszer, Kiskedében 1792-ben említik először a kedei vizitációs jegyzőkönyvben.¹⁹ A falu határának nagy részét a Borbáth család birtokolta. Ezt a birtokrészt Bethlen Gábor adományozta Péchy Simonnak, 1617-ben. Ennek a több mint 200 holdat kitevő földbirtoknak legutolsó tulajdonosa Borbáth István volt. Édesapja Borbáth Dániel keresztúri ügyvéd vásárolta meg a falusi kúriával együtt Imre György földbirtokostól.

⁸ *SzOkl* 1876. II: 201–202.

⁹ Sándor 1912: 8.

¹⁰ Pálmay 1900: 120.

¹¹ Közli: Szilágyi (szerk.) 1870: 400.

¹² 'szolgabíró'

¹³ '(újonc) katonának'

¹⁴ Csetri 1999: 740.

¹⁵ Veres 1998: 172.

¹⁶ *I. m.* 171.

¹⁷ Babinger 1913: 137.

¹⁸ Szentannai 1999: 52.

¹⁹ Molnár 1978: 110.

Borbáth István képzett mezőgazdász volt, már 1918-ban nagyobb hozamú szimentáli szarvasmarha tenyésztésére tért át, majd 1930-ban a mezőgazdaságát részben gépesítette. Gyümölcsösöket, szőlőt telepített. A család nagymértékben meghatározta a falu gazdasági életét, egyfajta mintaként szolgált és számos embernek munkát is adott. Talán ebből kifolyólag a faluban más családok is, mint például Márton Dénes, Márton György, Vári Dénes, ismert állattenyésztők voltak, főként bikákat tenyésztettek. A faluban 1839-ben²⁰ említik először, egészen 1941-ig²¹ a hármashatárt. 1942-ben megalakult egy tejszövetkezet, mint egyfajta „szövetség”, székhelye Kiskede volt. „A szövetkezet célja: A tej és hús, stb. termelés érdekében az észszerű állattenyésztés és állatgondozás megszervezése, irányítása elősegítése, továbbá a tej és egyéb gazdasági termékek feldolgozása, kereskedelmi forgalomba való hozatal folytán és legelőnyösebb értékesítése, az ezek előállításához szükséges anyagok, gépek és eszközök beszerzése, a tejtermelés előmozdítása és ezáltal tagjai, anyagi helyzetének javítása, úgyszintén azok gazdasági és egyéb ismeretekre való oktatása.”²² A kollektivizálás 1961. évi befejeztével az addigi gazdaságok teljesen szertefoszlottak.²³

A falu lakói unitáriusok, templomuk közös ikerfalujukkal, Nagykedével. „Vagyon a' két Kede között való hegyen, a' két²⁴ Kedei Unitaria Ec-clesiaknak közös egy fa Temploma”²⁵ A templom mellett áll egy fa harangláb, melyet 1828-ban vásároltak a firtosmartonosi egyházközségtől, amit feltehetően 1779-ben építettek.²⁶ Az 1733-as kedei vizitáció említ egy ágas fát a falu között melyen egy kis harangocska volt *In Jesu ispes mea*²⁷ felirattal.²⁸ Ennek ma nyoma sincs a faluban, még a köztudatban sem. Dr. Kiss Elek nevéhez fűzhető a medeséri hegyi nyaralójánál megrendezett ún. *unitárius bucsuk*.²⁹ Ehhez a kiskedeiek is nagyban hozzájárultak, 1934-ben, hogy rossz időben is összegyűlhessenek egy 200 m hosszú és 8 m széles épületének építőanyagot adtak Nagykedével és a két Medesérrel egyetemben, valamint munkaerejükkel is hozzájárultak a munka befejezéséhez.

Unitárius egyházi iskolájukat közösen létesítették Nagykedével 1820-ban. Ebben és a szentmiklósi iskolában tanított Tiboldi István népköltészeti gyűjtő, író 1844-től egészen haláláig. Mivel egyik helyen sem volt olyan nagy számban gyerek az oktatást és a hivatalos

²⁰ Molnár 1994: 160.

²¹ Szentannai 1999: 52.

²² [–. –.] *Központi Értesítő* 1942: 810.

²³ Szentannai 1999: 52.

²⁴ Kiskede és Nagykede

²⁵ Adorjáni 1991: 121.

²⁶ Szentannai 1999: 52.

²⁷ Jézusban a reménységem. (Ispe = spes)

²⁸ Adorjáni 1991: 121.

²⁹ Molnár 1994c: 162.

teendőket többnyire papok végezték.³⁰ Tiboldi István betegágya után a kiskedei templomkerten kívül pihent meg. Tanításának emlékére a templom déli falán lévő tábla is emléket állít számára (lásd: *Függelék A. 7. kép*). Több falut megszólítván született olyan rendelet, hogy csoportosuljanak a felekezetek, mert hiába voltak akkoriban népesek a falvak, még úgy sem tudták anyagilag teljesen ellátni az oktatást. „Az oly kisebb ekklezsiákra nézve pedig, mint Kis-Kede, Nagy-Kede, s általában azok, melyek nem eléggé népesek arra, hogy az iskola költségeit magokra fedezni bírják, véleményünk az, hogy az ily ekklezsiák vagy más testvér hitfelekezetekkel, vagy magokkal a községekkel egyesülten iparkodjanak a népnevelés emelésére hatni.”³¹ A *Néptanítók Lapjának* 51. számában olvashatjuk, hogy Tarcsafalvi Izsákot, mint kiskedei községi tanítót megjutalmazták,³² majd nyolc évvel később ugyanennek a lapnak a 31. számában már arról számolnak be, hogy munkaképtelenné válik, ebből kifolyólag évi 960 K[orona] nyugdíjat utalványoznak neki.³³ Az első világháborúban elesett tanítók családjának megsegítésére a kiskedei állami elemi helyettes tanítónője Balassy Julia egy ún. műkedvelői előadást rendezett, melynek tiszta jövedelmét adományozta ezeknek a családoknak.³⁴

Kiskede egy kis lélekszámú falu, „fénykorában” sem haladta meg lakossága a 250 személyt. Egy 18. századi unitárius összeírás szerint a Szentmiklós anyaegyházhoz tartozó Kis- és Nagykedében 37 családfőt/özvegyet jegyeztek fel, ami 115 családtagot jelentett.³⁵ A lakosság száma folyamatosan növekedett³⁶ egészen 1941-ig, amikor 226 lelket számlált.³⁷ Az elnéptelenedés útjára a falu a kollektivizálás ideje alatt lépett. 1974-ben az addigi falu „lelke”, a fiatalok, középkorúak családostól már Székelykeresztúron éltek a jobb megélhetés reményében.³⁸ 1995-ben a falu lakossága 92,³⁹ 2002-ben 72, ebből kettő román. Jelenleg 18 család lakja a falut, összesen 53 személy. Több olyan család van, aki hétvége, vagy egész nyáron kiköltözik.⁴⁰

Kiskede temetkezési szokásai, temetői jól tükrözik a falu valamikori társadalmi szerkezetét. Szentannai Mózes öt temetőt említ, viszont a falu területén hat különböző helyen temetkeztek. Ebből is látszik, hogy éles határok húzódtak – ha a mindennapokban annyira

³⁰ Ürmösi 1881: 230.

³¹ Benedek 1873: 180.

³² [-. -.] *Neptanítók Lapja* 1900: 15.

³³ [-. -.] *Neptanítók Lapja* 1908: 15.

³⁴ Kolumbán 1918: 8.

³⁵ Matkó 1997: 45.

³⁶ Péterfi 1895: 350.

³⁷ Szentannai 1999: 52.

³⁸ Kedei 1995: 277.

³⁹ Szentannai 1999: 52.

⁴⁰ Saját adat, saját számítás.

nem is nyilvánult ez meg – a felekezetek és az etnikumok között, valamint a társadalomban betöltött pozícióban. Három nemesi, uradalmi temető lelhető fel a falu különböző területén, ez Erdély szerte elterjedt volt a közigazgatási tiltás ellenére a temetőn kívülre temetkeztek,⁴¹ főként ilyen esetekben, de a közembereknél is megfigyelhető. A negyedik hely a templom körüli, illetve a templom kerten belüli első világháborúban elhunytak emlékére állított sírkő, valamint a 2000-ben megtartott falutalálkozóra avatott kopjafa (lásd: *Függelék A. 8. kép*). Az ötödik temetkezési hely a cigánytemető. 1989 után felhagyták az addigi temetkezési helyüket, mivel nagyon elgazosodott, ezért egy kicsit odébb kezdtek temetkezni. A valamikori tanítókertbe, gyümölcsös kertbe temetkeznek napjainkban.⁴²

3. A kiskedei köztemető

A temető egy egység, állandóan változó alakú kapcsolatban áll az élő településsel,⁴³ ezáltal jelszerűvé válik a temető, „élők és holtak ambivalens kapcsolatáról tanúskodik.”⁴⁴ Tehát egy temetőmonográfiát, temetőkutatót végző személynek rendkívül körültekintőnek kell lennie a gyűjtése kapcsán. Szükséges megfigyelnie és dokumentálnia többek között a temető fekvését, a hantolás milyenségét, a családi temetkezést.

Mindezek mellett fontos figyelemmel kísérni a történelem írott forrásait, így a temető rendjének egyházi, vagy akár állami szabályozásáról szóló rendeleteket, egyéb jegyzőkönyveket.⁴⁵ A temetők kiköltöztetésére szolgáló rendelet után⁴⁶ megfigyelhető, hogy a temetőket legtöbb esetben dombra helyezték el. Ez első sorban gyakorlati okokra vezethető vissza, például árvíz esetén a sírok elmosódása elleni védekezésésként, másrészt lokális hiedelmek is kapcsolódhatnak hozzá.

A temető több szállal kapcsolódik az adott társadalomhoz. Az, hogy milyen halálkultúra alakul ki az adott társadalomban az többnyire függ a gazdálkodásmódtól, a társadalom szerkezetétől valamint egyenlőtlenségéről és az ezeket szolgáló ideológiáktól, a társadalomban működő értékrendszerektől, valamint a közösség társadalmi szintű veszélyeztetettségétől (pl. háborúk).⁴⁷

⁴¹ Kinda 2016: 11.

⁴² Dobos Margit adatközlő: 77 éves, Kiskedéből elszármazott székelykeresztúri lakos.

⁴³ Balassa 1973: 225.

⁴⁴ Kunt 1982: 249.

⁴⁵ Balassa 1973: 227.

⁴⁶ Uő. 1973: 228.

⁴⁷ Kunt 1982: 244.

„A magyar sírok általában mélyek, de ez változik a talajadottságoknak (sziklás, homokos, vizes stb.), illetve az évszakoknak megfelelően.”⁴⁸ A temetkezési szokásoktól függően ismerünk part alá való temetést, illetve padmalyos temetést.⁴⁹ Kiskedében, csakúgy mint a környező falvakban, a *padmalyos* temetkezés jellemzi. Újabban a sírhantokat keret veszi körül, valamint egyes sírokat bekerítenek (lásd: *Függelék A. 4. térkép*). Kedében is, akár csak Erdély szerte a kőből faragott sírkövek erdélyi nemesi mintákra honosodhattak meg, ennek ideje a 18. századra tehető.⁵⁰ Korábban egyszerű, folyóból kiemelt, faragatlan köveket állíthattak azokban a falvakban, ahol a kopjafa nem volt honos. A temető növényvilágát tekintve mára már többnyire bozót, akácfa és egy vörösfenyő alkotja. Valamikor a temetővel párhuzamos „(...) útról ahogy mész bé a borozdán végig eperfák voltak ott, végig. Egy olyan öt, hat, hét, méterön mind eperfák voltak” (M. A. 2017). Mára ennek nyoma sincs.

A kiskedei köztemető a falu keleti felén helyezkedik el, a Székelyszentmiklóssal határos domb tetején, a szemközti dombon található templommal szemben. (lásd *Függelék A. 2. térkép*) A kiskedei főúton haladva a Székelyszentmiklós fele vezető Temető utcán közelíthetjük meg, vagy ugyanezen az úton, csak Székelyszentmiklós felől. Vagyis a faluból egy úton lehet megközelíteni, de gyalog bárhonnan megközelíthető, mivel nincs bekerítve ezért nincs bejárata sem. Ebből kifolyólag nem egyértelműen körülhatárolt szakrális térről beszélhetünk, viszont sajátos jelrendszer működik úgy a köztemetőben, mint a falu vagy akár bármely település temetőjében.

Kutatásom során találtam rá arra a könyvre, melynek szerzője az 1990-es években végzett temetőkutatót a Nyikó-mentén, amelyben helyet kapott Kiskede is. Véleményem szerint a szerző temetőtérképezési módszere nem minden esetben felel meg a valóságnak, ahogy a sírkövek elhelyezkedésében, úgy méretarányaiban sem. Bár lehet, hogy nem is az volt a célja, hanem sokkal inkább valamiféle emlékéllátás. Hasonló észrevételeim vannak a falu térképével kapcsolatban is. Az általam készített térkép esetén igyekeztem a pontosságot és a méretarányokat is tartani, úgy vélem, ez utóbbit nagyrészt sikerült is (lásd *Függelék A. 1. térkép*; vö. 4. térkép). Viszont szemléltetés szempontjából a Szentannai által készített köztemető térképének kivételével a többi térképet felhasználom.

3.1. A családi temetkezés

⁴⁸ Balassa 1973: 231.

⁴⁹ Padmalyos temetkezés: a kiásott sírgödörbe helyezett koporsó fölé vastag deszkákat tesznek, hogy ne törjön be a koporsó a ránehezülő földtől.

⁵⁰ Kinda 2015: 210.

A temetkezési szokások minden társadalomban konvenciókon, kollektív utasításokon alapszanak. Mindez meghatározza azt, hogy egy adott személyt hogyan kell eltemetni, milyen rítust kell követni.⁵¹ Hogyan kell viselkednie a közösségnek, attól függően, hogy milyen kapcsolatban állt az elhunyttal, hogy családtag, szomszéd vagy műrokonság közé tartozott. Mindenkire íratlan szabályok vonatkoznak, amelyek meghatározzák a halott elhantolásáig – melynek időkerete három nap - szükséges teendőkben való segítséget és a gyász kimutatásának időtartamát.

„A temetőbe belépve meg lehet állapítani annak korát. A régebbiekben ugyanis látszólag nem találunk semmiféle rendet, a sírok egymással párhuzamosak ugyan, de nem sorakoznak szabályos parcellákba.”⁵² A régi temetőkben fellelhető családi temetkezésre elsőként László Gyula hívta fel a kutatók figyelmét, melyet a környékünkben lévő, a valamikori Udvarhely vármegyei Abásfalván Kovács László dokumentált. A családi temetkezés az egész magyar lakta területen megfigyelhető, ennek bizonyítására a teljes temetőt szükséges feltérképezni, ezáltal átlátható képet kapunk a családok megoszlásáról. „A legegyszerűbbek azok a temetők, melyekben semmiféle külső, előírt rendhez való igazodás nyomát nem látjuk. Az egyetlen rendezőelv itt – mint honfoglalás kori temetőinkben is – a sírok azonos irányú tájolása, illetve a sírok település felé fordulása.”⁵³ A kelet-nyugat irányultság jellemző a régies temetkezési formákra. Érdeemes megfigyelni azt, ha egy településen belül több temető van, mert ez utalhat a felekezeti hovatartozásra, etnikai megosztottságra, ezáltal kimutatható a falu valamikori társadalmi elosztottsága.

A felvetett kérdéseimre, hogy egyáltalán relevánsak-e, a kutatás végére derült fény, miután a kezemben tartottam a teljes térképet a temetőről. Ezt követve kaptam a kérdésemre választ, mely szerint megfigyelhető a családi temetkezés. Ezáltal a falu valamikori társadalmi szerkezetére is következtetni lehet. Viszont erre jelen dolgozatomban nem szándékozom kitérni.

A köztemetőben 108 sírkövet találtam, amelyből 14-en nincs felirat, kidőlt, vagy sérült. Ami a sírkövek tájolását illeti, nem egységes. A templom a nyugati domboldalon van, a köztemetőben található sírkövek nagy része a falura és a templomra néz, viszont a temetkezési szokás szerint „*a feje keletre van*” (M. A. 2017). Vagyis kijelenthető, hogy követi kelet-nyugat irányultságot, vagyis a régi temetkezési formák közé sorolható. Ennek oka, hogy a régebbi típusú sírkövek nyugatra, a falura néznek, hogy valamiképp ne fordítsanak hátat a templomnak, a falunak. Egyetlen kivételt találtam a bokrok mélyén, ami hasonló az újabb

⁵¹ Kunt 1982: 244.

⁵² Balassa 1973: 230.

⁵³ Kunt 1990: 88.

sorokban elhunytához (lásd: *Függelék B. II. parcella, 11. kép*). Ezzel ellentétben az újabb sorokban elhunytak sírköve is, ahogy az elhunyt is, keletre néz, a falunak és a templomnak háttal.

Ezzel kapcsolatban érdemes említeni a temető kerítésén belül elhelyezett II. világháború halottainak emelt sírkövet, és a 2000-ben megszervezett falutalálkozón avatott kopjafa irányultságát. Mindkettő a templomra néz, viszont rögtön a templomkerten kívül a Tiboldi István néptanító sírja, amely domboldalban van, szintén keleti tájolású (lásd: *Függelék A. 9. kép*), meglehet éppen a domb miatt. Amennyiben nem, akkor a keddi temetkezési forma régiességét látszik, ha nem is visszaigazolni, de mindenképp erősíteni.

A családi temetkezés, amit már a temetőtakarítás közben a neveket olvasva feltételeztem, valóban megjelenik, bár nem markáns. A faluban a temetkezési helyek elosztása konvencionális alapon működött. Ha egy nagyobb család elkezdett a temető bizonyos részeibe temetkezni, akkor a további családtagokat is oda temették.

„Hanem úgy volt például nem volt itt pénzes temető, hanem mondjuk, hogy te mondd, hogy Váriak kezdtek temetkezni ide, s ők akkor automatikusan oda, oda. Akkor mellette ugy-é megkezdtek a Mártonok, ők is úgy automatikusan, s így a Kibédiék is. Azért mondom itt elől ott majdnem mind, ott mind Kibédiék vannak ott, négy-öt sír is.(...) Fülöpök, azok is egy pár, ugy-é akkor azok, tehát ez volt. Nem volt az, hogy hát mostmár én megveszem, vagy úgy, csak úgy a család.” (M. A. 2017.)

A sírokon megjelenő leggyakoribb vezetéknevek: Vári, Fülöp, Kibédi, Márton és Pál (lásd: *Függelék A. 5. térkép, 1. diagram, ill. táblázat*). A családneveket illusztráló térképen a színek jelenítik meg egy-egy család temetkezésének helyét. A nemzetségek megjelölést, ha mindkét fél (ti. férj és feleség) esetében szerepelt a sírkőn, akkor csak a férfi nevét vettem figyelembe, viszont jellemző a külön sírkőállítás, mivel többnyire nem egyszerre hunytak el. Ebben az esetben a nőnek mindig a leánykori nevét jegyeztem meg. Erre jó példa a térképen barnával jelzett Márton család temetkezése, hogy közte vannak beszínezetlen sírok. Ezek nem azt jelentik, hogy nem tartoztak a családba, hanem külön sírja van a nőnek és ebben az esetben a leánykori nevét jegyeztem fel (lásd: *Függelék B. II. parcella, 6. kép*). Persze van erre példa máshol is, de nem minden esetben ez az oka annak, hogyha egy bizonyos családi „tömbben” nincs minden sír azonos színen. Sok olyan név van, ami csak egy helyen szerepel, viszont ez nem zárja ki azt, hogy valamilyen ágon ne lett volna rokona a körülötte nyugvó halottak valamelyikének.

3.2. A kiskedei köztemető sírkövei

Temetőinkben különböző sírtípusokat találunk. Ezeknek a legutóbbi évtizedekig nagy részét faragott kősírok, illetve kopjafák tették ki. A sírjel típusát a felekezeti hovatartozás határozta meg, katolikusoknál kereszt, protestánsoknál kopjafa a jellemző. Napjainkra viszont ezeket felváltották az öntött, illetve márvány sírkövek. A síremlékek nagyságából és díszítettségéből, jelen esetben nem érdemes következtetnünk a falu valamikori társadalmi szerkezetére. Kiskedében nagy százalékban azonos sírkőtípusok, többségében obeliszk (lásd: *Függelék B. IV. parcella, 21. kép*) és az általános, téglalap alaprajzú sírkövek (lásd: *Függelék B. I. parcella, 3. kép*) figyelhetők meg. A jelen esetben tapasztalt formák önmagukban nem teszik lehetővé a társadalmi szerkezetre való következtetést, viszont jelszerűségükből és a sírköveken szereplő nevek gyakoriságából ez sikerülhet, megfigyelhető, hogy kik lehettek jobb, illetve kevésbé jó módúak.

E mellett azért nem csak a számok beszélnek, visszaigazolódik a Vári család esetében, mivel a legdíszesebb sírkőre a Vári Domokos név van vésve (lásd: *Függelék B. V. parcella, 23. kép*) és ebből a családnévből van a legtöbb. Amint az kiderült, viszont nem az interjú kapcsán, de szintén Márton Andrásról, hogy egy a Vári család ez négyféle Várit takar, viszont csak az ő emlékezetéből biztos ebben. Ami nem zárja ki azt, hogy ezek a nevek valamikor egy családhoz tartoztak, négy testvér leszármazottai.

Megfigyelhető továbbá, hogy a Vári család obeliszk típusú sírkövének alján egy azonos motívum lelhető fel (lásd: *Függelék A. 3. ábra*). Ez mindegyik alapja, viszont variálódik. Nem tudom, hogy mennyire jellemző ez a motívum erre a családra. Nem-e vezet félre az, hogy több Vári feliratú sírkő van, esetleg ez téveszt meg a többi sírkővel szemben, amin szintén megjelenik ez a motívum, de ritkán. Ezt dolgozatomban nem hivatott most bizonyítani, de további kutatásaimban számon tartom.

Beszélgetőtársam, Márton András maga is szokta olvasgatni szabadidejében elődjei sírját: *Én is szoktam, mikor úgy időm van, kimegyek. Úgy össze szoktam járni, s úgy megszoktam nézni, hogy kié volt, s hogy kié, s ugy-é, hogy tájékozódjál.* (M. A. 2017.) Megfigyeléseim alapján az elköltözöttek is a közeli hozzátartozóit számon tartja, ami kimerül a (szülő, nagyszülő) és évente legalább két alkalommal látogatja és rendben tartja a sírokat.

Mivel jelenleg nem áll módomban a kiskedei köztemető teljes sírjel-állományát vizsgálni, mindegyik sírkőtípusból kiválasztottam egyet, ezek által bemutatom a temetőben általánosan használt szimbólumokat.

A sírkövek anyaga szerint (lásd: *Függelék A. 3. diagram*) három típust különböztethetünk meg: kőből, betonból/mozaikból készült síremlékek, valamint egyetlen egy kopjafát. A kősírok formáját illetően kétféle típussal szembesülünk, ahogyan utaltam rá korábban is, az obeliszkszerű és a téglalap alapú sírkövekkel. A betonból/mozaikból készült síremlékek mind téglalap alaprajzúak. A továbbiakban a szintaxis szintjén a mesterember alkotta tárgy materiális megvalósulását vesszük figyelembe. Voltaképpen magát a sírkövet, hogy milyen az alakja, valamint a ráfaragott szimbólumokat, a sírfeliratokat.

Érdekes kitérőt tennünk, az obeliszkeknek nevezett sírkövek esetében. A fogalmi kategória jelen esetben talán nem felel meg a valóságnak, de formai okokból ezt a terminust szeretném használni a következőkben. Az "obeliszkszerű" szót vizsgálva, valamiképp kapcsolatot vonhatunk az emlékéllítással. A görög *obeliszkosz* szóból ered, ami annyit jelent, hogy 'nyárs, szög, hegyes oszlop'. Négyoldalú, felfelé keskenyedő, gúlában végződő, magas (emlék) oszlop.⁵⁴ Természetesen nem az a célom, hogy görög, illetve római nyomokat keressek az általam ún. „obeliszkszerű” sírkövek formai megjelenésében, bár meg kell említenünk, hogy az sem egyértelmű, hogy a felfelé keskenyedő, gúlában végződő sírkövek a kopjafára utalnak-e.

A sírkövekre az összetettség jellemző. Három részből tevődnek össze, tehát egy kőből, ami a földben van, ehhez csapozva van a talapzat, valamint szintén csapozva van az erre rákerülő sírkő. A sírkő és a talapzat közt egy díszes nyak található. Ez a díszes nyak, illetve az elkeskenyedő, gúlában végződő sírkő utalhat a kopjafa formavilágára.

Az anyag és forma szerint elkülönített kategóriák alapján szeretném bemutatni a síremlékeken megjelenő motívumokat és feliratokat.

Az obeliszkek esetében egyharmados arány figyelhető meg (lásd: *Függelék A. 2. diagram*). Általánosságban elmondható, hogy formaviláguk azonos. Egy-két típus utalhat arra, hogy sorozatgyártás eredményei, vagyis azonos lehetett a készítő. Ezekben a sírokon általános a szív, virág, lehajló ág motívum. Sírfelirataik azonos stílusban jelennek meg, számos síron rövid leírást találunk a halál okának kimeneteléről és a sírkövet állító, állíttató kilétéről. Többnyire két generációs genealógiai struktúrát figyelhetünk meg, a szöveg a halott személyét és a halottkultuszt végző élőket nevezi meg.⁵⁵ Például:

Ezen néma sír- nak vagyok most lakója.	KIBÉDI ILONA
---	-----------------

⁵⁴ <http://www.mimi.hu/muveszet/obeliszks.html> (Letöltés dátuma: 2017. 04. 24.)

⁵⁵ Keszeg 2008: 319.

Rövid földi lé- tem csak szenvedés vala. Hosszas betegségnek halál lett a vé- ge. Mi bekö- vetkezett 23 évre.	szül 1903 V/2 mh. 1926 .../2 BÉKE poraira E követ tétet ték szerető szülei. (Vö: <i>Függelék</i> B. VI. parcella, 6. kép.)
---	---

A téglalap talapzatú sírkövek rendelkeznek a kétharmados többséggel, viszont esetükben a fenti sírvers műfaja nem jellemző. Motívumai is eltérőek, megjelenik a rózsa, a búzagalász, babérkoszorú, szomorúfűz. Voltaképpen protestáns jelképek figyelhetők meg, de találunk foglalkozásra való utalást is a sírfeliratokon (lásd: *Függelék* B. IV. parcella, 6. kép). Ez érthető, mivel többségében unitárius a falu lakossága.

Ezeknél a sírköveknél figyelhető meg a fénykép használata (lásd: *Függelék* B. IV. parcella, 10. kép, *Függelék* B. IV. parcella, 9. kép.), amely az egyén közvetlen hasonmását nyújtja, az individuumot jeleníti meg. Ennél a sírkőtípusnál és az egész temetőben ez az egyetlen egy sírkő, amin megjelenik a készítő neve és a készítés helye (lásd: *Függelék* B. IV. parcella, 11. kép).

A legkorábbi sírkövek a 19. század elejére tehetőek. Mint kiderült: „(...) *egyáltalán nem, kopjafa nem volt a temetőbe, most van, Ákos bátyja csinálta*” (M. A. 2017). Márton András nem emlékszik, és nem is hallott hasonlóról, így az egyetlen ma álló kopjafa, amelyet egy fafaragó készített elhunyt szüleinek, folklorizmus jelenségnek számít.

Feltehetően 1989 után terjedhettek el nem csak környékünkön, hanem Kiskedében is az öntött beton, mozaik sírok: *ebbe a demokráciás világba, tehát most kezdték ugy-é: mozaik...* (M. A. 2017). Formavilágukat tekintve, a téglalap alapzatú sírkövekre hasonlítanak, viszont a talpazatukhoz társul egy keret a sírhant körül, esetleg fedél is. Motívumait tekintve növényi ornamentikák figyelhetők meg rajtuk, székelykapu faragást imitálóra is van példa (lásd: *Függelék* B. IV. parcella, 15. kép). Sírfelirataik többnyire mind márványtáblába vannak vésvé, olykor már ez is gépi munkát sejtet (lásd: *Függelék* B. IV. parcella, 6. kép). Számtalan készítőjük akad, kézi munkát alig igényel, mivel ezek a sírkövek öntve vannak. A napjainkban készülő sírfeliratok már elhagyták a sírvers műfaját, csupán életrajzi és a halott nyugalma biztosító mágikus funkciójú kívánságok jelennek meg (pl. *Béke poraira*), valamint a hátramaradott családtagok jelölik meg magukat (*Emlékét őrzi..., A sírkövet emeltette...*).⁵⁶

⁵⁶ Keszeg 2008: 319.

3.3. Egy 19. századi sírkő etnoszemiotikai elemzése

A kiskedei köztemetőben Jézus neve egyetlen síremléken fordul elő. Habár a sírkő felirata nem teljes, a sírkő maga, anyagát és formavilágát tekintve is, páratlan (lásd alább).

	<p>IDŐS MÁRTON JÁNOS Ide temettetett Fejéhez e sír kő emlékül tétetett 62 esztendő életébe ére B.. 861 Jézusához téré</p> <p>..-</p> <p>FÜLÖP ZSUZSANNA Már Jézussal itt várta ki Márton János nak volt élete párja 58 éveket élteben számlált 874 Lelke Égbe szálta.</p> <p>Ifj MÁRTON JÁNOST nagy fájdalom érte élete virágát Az halál letépte 25 évet midőn...</p>
<p>(V. parcella, 20. sírjel; vö. <i>Függelék B.</i>)</p>	

Anyaga homokkő, visszafogott, de önmagában díszes megformáltsággal. A sírkő felületén a sírkő formáját követve a kőfaragó egy keretet faragott ki. A sírkő feliratát szintén kiemelte egy kerettel, ezáltal a sírkő lapja, ahová a szöveg került, kidomborodik. Szimbólumait tekintve mára már kissé kivehetetlen, hogy kör a körben van, vagy koszorúban egy kör, esetleg virág. Ami biztos és egyértelműen látszik, az egy nagy kör, ami díszítve volt és benne még egy kisebb. Mivel a sírkő megsüllyedt állapotban van, azért nem tudni, hogy mekkora a tényleges sírkő, esetleg a felirat alatt található-e bármilyen motívum. A sírkőre egy sírvers van vésve. Írásképét tekintve az elhunytak nevei nagy nyomtatott betűvel jelennek meg, továbbá mivel sírversről van szó, a mondat kezdőbetűje nagy. Viszont különösebb

központozás nem figyelhető meg. A sírfeliratra „jellemző a tömörség, mely a felhasználható felület korlátozottságának következménye”,⁵⁷ csakúgy, mint a többi sírkőnél.

Tovább haladva az elemzésben áttérnék a szemantika szintjére, az eddig leírtak dekódolására. Magát a formavilágot különösebb elemzés nélkül, a korábbi tapasztalatainkból távolról is megismerjük, hogy egy sírkőről van szó. A sírvers tartalmát vizsgálva megtudjuk, hogy három halott nyugszik alatta. Idős Márton János, aki élt 62 évet, 1861-ben halt meg, amiből kiderül, hogy 1799-ben született. Továbbá kiderül, hogy felesége már előtte elhunyt, habár fiatalabb volt nála 17 esztendővel. Fülöp Zsuzsanna élt 58 évet, elhunyt 1879-ben, ami azt jelenti, hogy 1816-ban született. Mellettük fekszik fiuk, ifjú Márton János, aki igen fiatalon, 25. életévében távozott az élők sorából, és több információ nem látszik, mert a föld magába zárta. A sírvers maga is arról beszél, hogy Id. Márton János fejéhez a sírkő „*emlékül tétetett*” vagyis jel szerepe van, jelzi, hogy ott nyugszik. A házastársak, a férj és a feleség összetartozását a „*Már Jézussal itt várta*” formula fejezi ki, ami nem megengedett a különböző generációkba tartozó családtagok esetében.⁵⁸

A sírvers dallamos, verselése ütemhangsúlyos. A feliraton végig meghatározók a hatos ütempárral alkotott sormértékek, idős Márton Jánostól ifjú Márton Jánosig végig a felező tizenkettesek dominálnak. Kivételt képez a két záró sor, amely feltételezhetően négyütemű tizenhármassal. Ifj. Márton János esetén változik a sormérték, a kétütemű hatos a meghatározó, az utolsó sort hiányossága miatt nem vettem figyelembe. A rímképlet igen változatos, találunk páros, ölelkező és fél rímet. Idős Márton Jánostól Fülöp Zsuzsannáig a vers páros rímből áll (aabb), valamint színesíti ezt a részt ragrím is (*temettetett-tétetett, ére-tére*). Fülöp Zsuzsannától ifj. Márton Jánosig ölelkező rímet figyelhetünk meg (abba), végül pedig ifj. Márton Jánosról félrímest (xaxa) szöveget olvasunk. Ezen elemzés végett az évszámokat is lebontottam szöveggé, az utolsó sor hiányossága miatt teljes sírverset nem lehet egészében vizsgálni.

Kérdés, hogy a kőfaragó alkotta a verset, vagy az akkoriban itt tanító Tiboldi István, aki amúgy is írt verseket. Ez örök titok marad, viszont valószínű, hogy vagy a falu papja, vagy a tanító írta ezt a verset. A szimbólumát tekintve a kör a ciklikusság jelképe. Minden megjelenési formájában az idő totalitásának és az újrakezdesnek a szimbóluma. A lélek halhatatlanságára is utalhat ebben az esetben, mivel halottkultuszról van szó.

A sírkő jelként magára a sírra mutat, jelzi és a felirattal együtt egyértelműsíti, hogy ott nyugszik egy férj és egy feleség, valamint a fiatalon elhunyt fiuk. Maga a sír és élő ember

⁵⁷ Keszeg 1991: 226.

⁵⁸ Keszeg 2008: 319.

közti kapcsolat nagymértékben leszűkült, ezt a sírkőt már nem gondozza senki. Alapvető sír és ember közti kapcsolat, ha már az ott fekvő hozzátartozók rég elhunytak, akkor leszűkül évi két-három „találkozási” alaklomra. A halottak napjára és az azt megelőző időpontra, amikor kitakarítják a sírokat, ezt követi a sírokról való mécsesek, hervadt virágok összegyűjtése. Kijelenthető, hogy bármennyire is fájó egy szerettünk elvesztése a halála utáni második évben már egyre kevésbbet látogatjuk a sírját. Ez a folyamat egészen addig elmehet, amíg két-három generáció után teljesen kiveszik a hozzátartozók tudatából, hogy az egy ősök. Talán így van ezzel a sírral is. Valószínűleg egy valamikori ősről van szó, de ez csak feltételezés.

Ugyanakkor, itt jegyezném meg, hogy valóban mennyire sajtóságos a jel és a jelet használó ember, vagyis ez esetben a temetőbeli símlékek és a helyi emberek viszonya akkor, amikor nincs sírjel. A kiskedei köztemető egy mindenki által *Póki bán*nak emlegetett pakulárnak⁵⁹ is a végső nyughelye lett, aki a domboldalba van temetve (lásd: *Függelék B. V.* parcella, 28. sír/hant/). Jó emberként, foglalkozását nagyon jól végző személyként emlékeznek rá, akinek jeltelen, csupán az emlékezetben fennmaradt adatok alapján kikövetkeztethető nyughelyét is tiszteletben tartják (ti. számon tartják, nem bolygatják).

Kitekintés

A nagyobb léptékű tervezett kutatás első szakaszának a tanulságai közé magának a kutatás menetének a megtervezését sorolnám. Hiányosságnak érzem a temetőkutatás kapcsán a főbb nemzetségek hozzátartozóinak meginterjúzását, valamint a díszes, illetve egyedibb sírkövek lemérését, komplex(ebb) dokumentálását, valamint az időjárás miatt elmulasztott, kidőlt sírkövek adatolását. A kutatása egy következő fázisában a sírkövek készítőjét/készítőit, vagy legalább a készítés valószínűsíthető helyét kívánom, illetve igyekszem beazonosítani. Ehhez más, környező falvak temetőit látogatnám meg, hogy hol húzódik az a határ, ahol eltűnik egy bizonyos típusú sírkő. Ennek következtében látnám a térképen, hogy mely térségben kell(ene) keresnem egy valamikori kőfaragót. Ezek mellett a temetőben használt szimbólumok jelentésrétegeinek egy árnyaltabb beazonosítására is törekednék.

⁵⁹ Itt: 'pásztor' (vö. rom. *păcular*).

Hivatkozott irodalom

ADORJÁNI Rudolf

- 1991 A keresztúrköri egyházközségek vagyonleltára a XVIII. század utolsó harmadából (V. közlemény). *Keresztény Magvető* XCVII. 2. 121–130.

BABINGER Ferencz

- 1913 Konstantinápolyi rovásírásos magyar nyelvemlék 1515-ből. (Bemutattatott a M. Tud. Akadémia 1913. ápr. 21-i összes ülésén.) *Ethnographia* XXIV. 3. 129–139.

BALASSA Iván

- 1973 A magyar temetők néprajzi kutatása. *Ethnographia* 84. 3. 225–242.
1989 *A magyar falvak temetői*. Budapest: Corvina Kiadó.

BENEDEK Áron

- 1873 Szakosztályi vélemény az ismétlő-iskola és a kormány által megintett iskoláink érdekében. *Keresztény Magvető* VIII. 2. 178–180.

BENKŐ Elek

- 1992 *A középkori Keresztúr-szék régészeti topográfiája*. MTA Régészeti Intézete, Budapest.

CSETRI Elek

- 1999 „Katonának tött az átok”. A katonáskodással szembeni ellenállás Erdélyben a francia és napóleoni háborúk idején (1792–1815). *Hadtörténelmi Közlemények* CXII. 4. 723–753.

HOPPÁL Mihály

- 1980 Népművészet és etnoszemiotika. A magyar fejfák jelvilága. *Népi Kultúra – Népi Társadalom* XI–XII. 191–217.
1992 A sírjelek. In. Uő: *Etnoszemiotika*. (Néprajz egyetemi hallgatóknak, 14.) Debrecen: KLTE Néprajzi Tanszék, 78–107.

KEDEI Mózes

- 1995 Vallomás magunkról magunknak (2. rész). *Keresztény Magvető* CI. 4. 267–279.

KESZEG Vilmos

- 1991 Más műfajok. In. Uő: *A folklór határán. A népi írásbeliség verses műfajai Aranyosszéken*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 226–239.

- 2008 Epitáfiumok. In. Uő: *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség. Egyetemi jegyzet.* (Néprajzi egyetemi jegyzetek, 3.) Kolozsvár: KJNT – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, 317–319.

KINDA István

- 2015 Faragott sírkövek kutatása Székelyföldön. Havadtő „felfedezett” síremlékei. In. Jakab Albert Zsolt – Kinda István (szerk.): *Aranykapu. Tanulmányok Pozsony Ferenc tiszteletére.* Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság – Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Székely Nemzeti Múzeum, 209–226.
- 2016 *Homokkőbe faragott múlt. Havadtő régi sírkövei.* Sepsiszentgyörgy: Székely Nemzeti Múzeum – Pro Havadtő Egyesület.

KOLUMBÁN Lajos

- 1918 [Levél a Szerkesztőségnek.] *Néptanítók Lapja* LI. évf. (máj. 9.) 19. sz. 8.

KUNT Ernő

- 1975 A magyar népi temetők szemiotikai elemzése. *A Herman Ottó Múzeum évkönyve* 13–14. 475–508.
http://epa.oszk.hu/02000/02030/00013/pdf/HOM_Evkonyv_13-14.pdf
(Letöltés dátuma: 2016. 09. 29.)
- 1981 Adalékok a magyar népi temetők szemiotikai vizsgálatához. In. Gráfik Imre – Voigt Vilmos (szerk.): *Kultúra és szemiotika.* Budapest: Akadémiai Kiadó. 401–410.
- 1982 Temető — sír — sírjel. In. Hoppál Mihály–Novák László (szerk.): *Halottkultusz.* (Előmunkálatok a Magyarország Néprajzához, 10.) Budapest: MTA Néprajzi Kutatócsoport, 241–374.
- 1990 Temető, sír, sírjelek. In Dömötör Tekla (főszerk.), Hoppál Mihály (szerk.): *Népszokás, néphit, népi vallásosság. Folklor 3.* (Magyar néprajz VII.) Budapest: Akadémiai Kiadó, 88–97.
<http://mek.oszk.hu/02100/02152/html/07/73.html> (Letöltés dátuma: 2016. 09. 29.)

MATKÓ László

- 1997 Az erdélyi unitáriusok 1766-i összeírása. *Keresztény Magvető* CIII. 1. 39–48.

MOLNÁR István

- 1978 A kurátori számadáskönyvek adatainak felhasználása az egyházközségek történetének kutatásában. *Keresztény Magvető* LXXXIV. 2. 108–114.

- 1994 Adalékok a székelykeresztúri egyházkör eklézsiáinak ismertetéséhez (3. rész).
Keresztény Magvető C. 3. 221–230.

PÁLMAY József

- 1900 Kedei (család). In. Uő. *Udvarhely vármegye nemes családjai*. Székely-
Udvarhely, 120.

PÉTERFI Dénes

- 1895 Népesedési kimutatás a jelenről és összehasonlítás. *Keresztény Magvető* XXX.
6. 349–351.

SÁNDOR Imre

- 1912 Udvarhelyszéki lustra 1604-ből. (Első közlemény.) *Genealogiai Füzetek* X. 9–
14.

SZENTANNAI Mózes

- 1999 *Nyikómente az ezredvégén*. Székelyudvarhely: Infopress R.T.

SZILÁGYI Sándor (szerk.)

- 1870 *Alvinczi Péter Okmánytára I.* 1685–1686 augusztus 27-dikeig. (Monumenta
Hungariae Historica / Magyar Történelmi Emlékek, I. osztály: Okmánytárak,
XIV.) Eggenberger Ferdinánd, Pest.

ÜRMÖSI Kálmán

- 1881 Tiboldi István. *Keresztény Magvető* XVI. 4. 228–236.

[–. –.]

- 1900 Jutalmazott tanítók. *Néptanítók Lapja* XXXIII. évf. 51. sz. 15.
1908 Nyugdíjat utalványozott. *Néptanítók Lapja* XLI. évf. (aug. 20.) 34. sz. 14–15.
1942 *Központi Értesítő* LXVII. évf. (1. félév: ápr. 30.) 18. sz. 810–811.

MELLÉKLET

A közlésről

A félig strukturált interjú során térképet mutatva vázoltam a temető kutatás addigi eredményeit, a sírjelekről készült fényképeket beszélgetés közben laptopon néztük közösen. Hogy a beszélgetőtárs ne érezzen kényszert a tájszólása elhallgatására, én is társultam hozzá. Kizárólag az interjú témába vágó részletei kerültek lejegyzésre, a kihagyásokat [...] jelzi. Az interjúalany metakommunikációs jelzései és a kiegészítő jellegű magyarázatok kerek zárójelben szerepelnek.

Az interjúszöveg

Interjúalany neve: Márton András [M. A.]

Születési ideje és helye: 1936. 01. 20., Kiskede

Felekezeti hovatartozása: unitárius

Foglalkozása: nyugdíjas

Gyűjtés helye és időpontja: Székelykeresztúr, 2016. 01. 04.

Gyűjtő neve: Pál Norbert [P. N.]

[P. N.]: – *Most egyelőre úgy néz ki, így néz ki a temető. Itt hiányos ez a fele, itt van a, Szentmiklós. Itt, itt.*

[M. A.]: – A Szöntmiklós bejárat?

[P. N.]: – *Itt van a bejárat körülbelől - itt ahogy van – itt, ahogy lerakom ide a pixöt. Itt van az út.*

[M. A.]: (helyesel)

[P. N.]: – *S itt vannak az újak, a bekerítettek, itt vannak az új sorok. S akkor megjelölöm, hogy... Mielőtt, hogy... Itt vannak körülbelől, a családi temetkezés, ebbe a részbe figyelhető meg.*

[M. A.]: (helyesel)

[P. N.]: – *Mer megfigyeltem, hogy a nagyobb nevek, az van a Márton, a Vári család, a Pál család s még azt hiszem, hogy még, még Moldovából is kaptam.*

[M. A.]: – *Moldovánok is vannak, igen.*

[P. N.]: – *De a legtöbb az a Vári, a Márton s a Pál. S azok mind itt vannak. A Váriaknál figyelhető meg, hogy teljesen, teljesen sorba temetkeznek, ők itt vannak.*

[M. A.]: – *Kint, majdnem úgy a...*

[P. N.]: – *Igen.*

[M. A.]: – *A bérc felé, igaz-é?*

[P. N.]: – *Mindjárt mutatom a képöt, és akkor megismeri. S azt akarom kérdezni, hogy itt van az az új sor. S azoknak a sírkövek, mind kifelé néz, a dombra.*

[M. A.]: – *Szembenéznek a, a temetővel.*

[P. N.]: – *Igen. Hogy miért, miért nem rakták úgy, ahogy a többit? Hogy ennek mi, mi volt az oka?*

[M. A.]: *(gondolkodik)*

[P. N.]: – *Hogy tud-é erről valamit?*

[M. A.]: – *Hát én nem, de például itt is a keresztúri temetőbe, a timafalvi temetőbe a sírkövek ugy-é itt a sírfejfához vannak...*

[P. N.]: – *Igen.*

[M. A.]: – *...állítva, s mind az írás a temetővel szembe vannak. Nem háttal, érted-é?*

[P. N.]: *(rajzolok)* – *S egy kérdés, hogyha így van a, itt van, mindjárt megfordítom, itt van a templom Kiskedébe, itt van a falu, itt az út. Itt, itt ahogy van a, van itt egy sírkő, az írás, az kifelé néz. Hogy az embörnek a feje itt van, így van eltemetve vagy vajon fordítva van? Hogy a, hogy a feje arra néz?*

[M. A.]: – *A feje keletre van. Például Kedébe.*

[P. N.]: – *De azt kérdem, az újnak is, vajon az újnak is?*

[M. A.]: – *Az újnak is.*

[P. N.]: – *Igen.*

[M. A.]: – *Az újnak is.*

[P. N.]: – *Akkor a kelet, azt követik.*

[M. A.]: – *S a követ oda kellett volna, kívül kellett volna tenni.*

[P. N.]: – *Igen.*

[M. A.]: – *S mind, mind belől töszik, a lábához. Má az úgy, így jó ki, hogy, tehát úgy van. A feje, például itt kedeit mondok én, me ugy-é ezek már itt-itt az itt való temetők, így*

temetköznek, így van. Kedébe pedig így, Szöntmiklós felé s a falu felé, tehát nem köröszkül, hanem így.

[P. N.]: – *Igön.*

[M. A.]: – Nah, s a fejek, a fej van itt, s a láb van itt. Me azt mondják, hogy keletre teszik a, ugy-é keletre. S a sírkövek mind ide vannak állítva (mutatja) Kedébe.

[P. N.]: – *Mer egyetlen egy példa van még ilyen fordított sírkőre, az itt van kint (mutatom a térképen), azt hiszem, hogy pont ez az. Itt, itt valamelyik a kettő közül.*

[M. A.]: (helyesel)

[P. N.]: – *Hogy ugyan ezt követi, mind ez. Ez, egyetlen egy sírt kaptam, egy ilyen példa van az egész, pedig ez régi.*

[M. A.]: – Igen-igen.

[P. N.]: – *Meg is tudom keresni (keresem a laptopon a képet). Így, így néznek ki. Van, amelyik erősen jól olvasható, de van amelyik, van amelyik, rosszul. S ezt azért helybe, helybe azért olvastam le. Például, ezen semmi nem látszik. S vittem krétát, s így kihozta, hogy ki az.*

[M. A.]: – Ugy-é?

[P. N.]: – *S utána letüröltem. Me így krétával ha bésatíroztam, akkor kijött.*

[M. A.]: – Igen, met a vésésen úgy mentél végig.

[P. N.]: – *Igen. S olyant is csináltam, hogy megfogtam a ceruzás s beléraktam. S akkor ahogy éreztem, hogy hol a betű, én azt írtam le. Hogy van égy, van égy pár. Testvérpár. (butaságot mondtam, férj és feleség) Mindjárt megmutatom. Itt van a papó mellett, így ahogy jönnek a sor, mer sorba fényképeztem.*

[M. A.]: – Igen-igen.

[P. N.]: – *Ezökö. Ez, született Pál Istvánné, Elekes Eszter. Ennek az alját olvastam nehezen, ezt a két szót. S aztán eztöt, ezt erős, ez képön nem is látszik, de ennek égy történet van, hogy ez betegeskedett, ez Pál István.*

[M. A.]: – Igen- igen.

[P. N.]: – *Itt annyi, itt kérdésös, hogy Árpí bátyommal itt néztük, hogy van, hogy ez talán, messzébbről rokon, nem direkt ágról. Ez a, ez a kettő. Osztán nem tudom.*

[M. A.]: (helyesel) – Nem is, én például erről nem hallottam soha, erről a Pál Istvánról.

[P. N.]: – *Ez, ezek a bokorba voltak. Ez, ez az egyik, amelyik rossz, amelyik (gondolkodom) málik, ez porlik, még van egy amelyiknek a fele leporlott.*

[M. A.]: – S kőből van. Hát az, az akkor.

[P. N.]: – *Ez, ez Kedére ez a jellemző, ez Márton... Ilona. ... Tudnám, hogy hányadik, mer neköm ide mind le vannak, van égy, úgy mondjuk annak, hogy terepnapló. Az égy füzet, s*

abba helybe..., hova raktam el (keresem)... Szépen otthon hagytam, lehet otthon felejtöttem. Hát ott leírtam, lerajzoltam, hogy milyen motívumok vannak rajta, s leírtam egy az egybe. De itt a ... számítógépen meg is van... (keresem) Hogy fordítsam, hogy? (csend) Mer én ezt a dolgotba így fogom mellékelni.

[M. A.]: (helyesel) – Ezek már...?

[P. N.]: – *Ezek már meg vannak csinálva. Így kezdtem ez az egyes, ez-ez itt van. S akkor innét, fölosztottam az egész temetőt, ahogy vannak itt a szaggatott vonalak.*

[M. A.]: – Igen-igen.

[P. N.]: – *S akkor csináltam, ez az első térkép, második, harmadik. Hogy tudjam át, s akkor a szerint ugyanúgy fényképeztem sorba. S abba a terepnaplóba ugyanúgy írtam le. Leírtam, hogy az első fénykép s akkor leírtam ezt, hogy itt nyugszik idős Pál Domokos. Teljes, úgy, nagybetű, kicsi betű, mindönt követve.*

[M. A.]: – Igen- igen. Ez mindjár itt a bérctől, tehát van a bérc ugy-é a, azon alol a határ, s mindjár a bérc, itt van a bérc s a bérctővígy jó elé a borozda, ott olyan fák vannak. S oda van ez a Pál Domokos.

[P. N.]: – *Igen, ez a, ez szinte a, itt a legszélin van.*

[M. A.]: – Igen-igen. Még éppen izélték, mert a, a felesége, ugy-é Pál Domokos bácsi, a fia Udvarhelyt lakott s akkor Domokos bácsi az öreg meghalt, s a feleségét felvitték Udvarhelyre a gyermekekhez, s közbe meghalt. S oda temették el Udvarhelyre, nem hozták haza.

[P. N.]: – *S úgy akarom, hogy összevessem ezt a, az egész mikor kész, mikor kész lősz az egész temető, mikor ki tudom takarítani a tavasszal, úgy, hogy teljesen. Hogy a növényzetöt nem szabad pusztítani, csak a bokrokat. Hogy maradjanak meg szépen a fák. Ami ki van dőlve, olyan öt-hat, ami belé volt fagyva a földbe, nem tudtam hozzanyulni. Hogy azokat oda szépen, ugyan oda fölállítani, aztot megdöngölni körbe a földbe. S utána venni a, az egyháztól az anyakönyvet s összevetni.*

[M. A.]: – Igen-igen.

[P. N.]: – *S akkor meg lehetne csinálni azt, hogy például én a családfámot onnan meg tudom csinálni. Már égy, égy darabig megvan, csak el vagyok akadva.*

[M. A.]: (helyesel)

[P. N.]: – *Mer talán el vannak égve. S Kolozsváron, ha megvan tovább.*

[M. A.]: – Itt nincs meg a...?

[P. N.]: – *Itt nincs meg, csak papóig. Az azt jelenti, 1903-ig van meg visszamenőleg.*

[M. A.]: – Addig megvan.

[P. N.]: – *Igen, a többi nincs meg.*

[M. A.]: – S a Pál ágon akarod-é?

[P. N.]: – *Hát, aztot is, mind a kettőt folytatni.*

[M. A.]: (helyesel)

[P. N.]: – *Mind a kettőt, amennyire csak tudom. (csend)*

[M. A.]: – Mer '903-tól osztán errefelé, ugy-é, papó azt hiszöm kilencszáz (gondolkozik) kettesé, négyesé? (csend)

[P. N.]: – *Négyes. Négyes, itt van, 1904.*

[M. A.]: – Az a, négy. Me pontosan János bátyjának az édesapja is annyi volt, kilencszáznégyes, s oda maradt a háborúba.

[P. N.]: – *Itt, arról is aztán kérdezek, mert van, vannak gyermekek is Márton nevezetűek, hogy vajon azok kik azok? Mindjárt megmutatom a sírt is. Csak meg akarom mutatni azt, van egy, amelyik pont ugyanúgy fonákul van, mint a többi, vagy fordítva van téve. (keresem) Vöröses kő. (keresem) Ez az egyik gyermek, Márton Sándor született 1905 április, meghalt 1906 március. Béke poraira.*

[M. A.]: – Márton Sándor?

[P. N.]: – *Márton Sándor. S van mellette, három gyermek sír van, egymás mellett. A másik, az a másik térképen van. Hogy ilyen kicsi az egész, s ugyan ez, ugyan ez. A motívum fönt más. Egy ki van dőlve, azt nem tudtam elolvasni.*

[M. A.]: – Mert van, itt (gondolkodik) János bátyjának (gondolkodik), ott meg is van a sírkő. János bátyjának, velem született égy, hat hétbe s a meghalt. Az, azt hiszöm, hogy Árpád, Márton Árpád.

[P. N.]: – *Árpád. Az égy nagy sírkő, nem ilyen kő, hanem az a, az a mostani. Olyanra van, az bennébb van. Az, az itt van. Márton János, Márton Árpád úgy vannak ketten.*

[M. A.]: – Igen, igen na. S akkor János, utána született János bátyja, ikrek vótak ők. S az ikortestvére az is meghalt, s az is oda van temetve. Tehát egy, égy helyrég vannak, két testvér. S János bátyja maradt, ugy-é ők ikrek löttek, s az ikertestvére meghalt. S azután, s azt is oda temették, égy helyrég van. S mellette, mindjárt, ha szembe állsz, balra. Ott van égy sírkő, azt írja, hogy (gondolkodik) Márton Sámuelné, született Rafai Zsuzsánna.

[P. N.]: – *Igen.*

[M. A.]: – Az nagymama, neked dédnagymama, vagy anyádnak dédmama.

[P. N.]: – *Ez a másik, ez a Vári Józsefné, ez, amelyik teljesen sérült. Ki volt dőlve, csak vissza tudtam állítani. Születött 1807-ben, meghalt ezernyolcszáz, valami hatban. Béke poraira, valószínűleg. De mivel amit nem tudok kiolvasni, oda nem, nem írok sömmit, mert az, ami biztos, azt írom.*

[M. A.]: – Persze, csak-csak.

[P. N.]: *(keresgélek) – Itt van a, itt kezdődik a Vári sor.*

[M. A.]: – Váriak, igön.

[P. N.]: – *Igen, hogy ott van, ahogy van ez a sír, lássa-é, van ez a, ez a sír. Fölötte van a sor.*

[M. A.]: (helyesel)

[P. N.]: – *S ott vannak a Váriak. Van vagy hat, vagy hét sír.*

[M. A.]: – Ez Márton?

[P. N.]: – *Ez Márton Pál és Vári Ilona.*

[M. A.]: – Vári Ilona, igen. Vári Ilona ez, (gondolkodik) nekem a nagyanyámnak anyáról voltak testvérek. Tehát ez a Vári Ilona. [...] mondom, Zsuzsi mómámnak anyáról testvérek voltak. A férjít úgy hívták, hogy Márton Pál.

[P. N.]: – *Itt van, ha az. Meg kéne keressem itt nagyobb. (keresem) Ez az egyik például, amit mondtam, ez volt a kicsi, csak most kicsit nagyobb látszik ez a Márton Sándor. Ez, ez néz kifelé, ugyanúgy. Kibédi Sámuel.*

[M. A.]: – Igen.

[P. N.]: *És neje (szünet: olvasom a képről) Benke Zsuzsánna. Benke, Benke Zsuzsa.*

[M. A.]: – Kibédi Sámuel? Mert én emlékszőm Kibédi Sámuel ő, a falu végén van Kibédi Feri bácsinak a nagyapja, de annak a még azelőtti volt, éjszen. Annak a, annak a felesége Katona Gizella (?) gagy, gagy születésű volt. Tehát akkor még annak az apja lehet ez a Kibédi Sámuel. Mert Kibédi Feri bácsiéknak is az apjuk is Sámuel volt. De annak már Farkas Eszter volt a felesége, s mondom a, az elődje annak az apja is az is Kibédi Sámuel volt, s annak Katona Giza, Katona Juliánna, nem tudom. Valami e volt. Azok itt vannak mindjárt, ahogy elfordulsz Szentmiklóstra menyen az út mindjárt elfordulsz jobbra bé s oda vannak temetkezve ezek.

[P. N.]: – *S tud-é olyanról, hogy ez a családi temetkezés ez jellegzetös volt, hogy, mert például a-a. Azért is akartam ezt, azért is mertem bévállalni az egész temetőt, hogy nem, most a félévi dolgozatomra megcsinálom majd. Mert a falunak fénykorába 308 körül (rosszul emlékeztem) volt a lakosa átlagba.*

[M. A.]: – Igen-igen.

[P. N.]: – *Mert egy falu az. Ez, ez úgy néz ki, mint egy halott falu.*

[M. A.]: – Persze, így van.

[P. N.]: – *Mert lényegibe ugyan az, mert mutassa, hogy ki volt pénzesebb, annak a sírja nagyobb, egy kicsit díszösebb. Hogy volt-e az, hogy jobb helyek az megmaradt a módosabbjának? Vagy megvolt a, hogy itt csak, itt azt mondta, hogy megvötte itt a Vári egy*

sort, s akkor ide csak Váriak. Vagy itt megvötték a Mártonok, s akkor csak ide a Mártonok. Vagy volt-é ilyen családi temetkezés?

[M. A.]: – Nem. Hanem úgy volt, például nem volt itt pénzes temető. Hanem, mondjuk, hogy ahogy te mondod, hogy a Váriak kezdtek temetkezni ide, s ők akkor...

[P. N.]: – *Úgy automatikusan, hogy oda más nem.*

[M. A.]: – Oda, oda. Akkor mellette ugy-é megkezdtek a Mártonok, ők is úgy automatikusan. S így a Kibédiak is. Azért mondom, itt elől, ott majdnem, majdnem mind Kibédiak vannak ott.

[P. N.]: – *Igen.*

[M. A.]: – Négy, öt sír is. A mostani újabbak, osztán van, amelyiknek már ugy-é nincsen. S akkor úgy, ahogy jöttek elébb, tovább akkor ott úgy a Fülöpök, azok is égy pár. Ugy-é akkor azok, tehát ez volt. Nem volt az, hogy hát most már én megveszem vagy úgy. Csak úgy a család.

[P. N.]: – *Ahogy látták.*

[M. A.]: – Igen- igen, persze.

[P. N.]: – *Hogy ne is keveredjen össze, hanem akkor itt a Váriak. Akkor ők itt vannak.*

[M. A.]: – Persze, akkor vannak ugy-é Dobosok vannak.

[P. N.]: – *Igen.*

[M. A.]: – Kibédiak.

[P. N.]: – *Emlékszik-é, hogy volt-é, volt-é itt jellemző a kopjafás temetkezés? Mert például a sírkövek, 1807 azt hiszem a legrégebbi, azután megszűnnek, hogy nincs. Nincsen, ez előttről nincsen sírkő, sírjel. Lehet a föld alatt biztos, hogy vannak, ami elcsúszott.*

[M. A.]: – Persze, mert eldőlt, bétakarta.

[P. N.]: – *De olyan olyan szinten nincs, hogy valószínű-e, hogy lehetett-é arra példa, hogy kopjafa volt, az 1800- 1700. Vagy valamire emlékszik-é, hogy?*

[M. A.]: – Én- én, nem. Egyáltalán, kopjafa nem volt a temetőbe. Most van.

[P. N.]: – *Most van egyetlen egy, az egy újabb.*

[M. A.]: – Ákos bátyja csinálta, a az van kopjafa. A többiek mind, s régebb mind, mind kőből vannak a sírkövek faragva. Most ebbe a demokráciás világba, tehát most kezdték, hogy hát ugy-é mozaik s.

[P. N.]: – *De egy kérdés, hogy maga mit szól, például ezekhez? Mutatok egy olyant, ez, ezek vajon nem öntöttek? [...]*

[M. A.]: – Ezek direkt kő, onnan tudom, például Sándor tatának a sírköve kőből van, mert Sanyi bátyjának az apósa Farkaslakán kőfaragó volt, s az csinálta. S én jártam nála, hát

fentről, onnat Farkaslakán felül van valami nagy hegy, ahol ilyen nagy kövek vannak, oda kimentek s szaggatták ki a köveket. S abból úgy, akkora követ hoztak, egy szekérral egyszerre hoztak. S akkor ő itthon letette s addig faragta, kicsiszolta, hogy megvolt neki a tippje, minden, hogy hogy csinálja.

[P. N.]: – *Igen-igen.*

[M. A.]: – Emlékszem, mikor faragta is hát még izét is tött a szájához, ilyen porfogót, mert por, porzott az a kő. Ugy-é, aki mindön nap csinálja hát az. Úgyhogy ezek, ezek köből vannak ez biztos. [...]

[P. N.]: – *Itt kaptam a tetőn, ez, van ez a három. Ez van a legkinnébb, ez egészen künn a tetőn van, ez már ez égy kicsit már a lejtésnek, Szentmiklős felé a lejt ott van. Ez, ez malomkő, de ez valamikor ez így lehetett (rajzoló), hogy ilyen félkör, s így volt rajta az írás, de ma így látszik, hogy. Hogy is rajzoljam? Így van a föld szintje, csak egy negyed látszik belőle s az írás az már így lett. Hogy úgy csúszott el. [...] Ezek azok, ami látszik, hogy az a régi terméskő, még nem volt úgy alakítva, úgy annyira.*

[M. A.]: – *Igen-igen.*

[P. N.]: – *De itt a többi is látszik, hogy megtartsa az alakját, hogy a metszet, oldalnézetből így néz ki, hogy a fej alak már megvan, az a búbja, azt meghagyták s úgy faragta ki a homlokzatát. Hogy vannak ezek a búbos kövek s a fején, a fej alaknál meghagyta azt a természetes részét.*

[M. A.]: – Azt hiszöm, Zsuzsimámámé is, az is terméskő. Akkor mellette van a Ferenc bátyomé, Vass Zoltikának a nagytatája, Márton Ferenc s a neje nem tudom úgy van-é írva, neje Andrási Ilona. [...]

[P. N.]: – *Ez egy gyermek sír, Dombi Magdolna. 26, 1926 és 1930. Ez is egy gyermek sír.*

[M. A.]: – Dombi Magdolna. (gondolkozik) Hányba született?

[P. N.]: – *1926.*

[M. A.]: – S meghalt '30-ba. Igen. Ez tudod ki volt? Dombi Jenő bácsit ismeröd-é? Fönn a város végén.[...] Dombi, hogy hívják, Gabi igaz-é? Gabi na s az apját pedig Jenő, Dombi Jenőnek hívják. Na ez a lány neki az édestestvére volt, csak nagyobb, az nagyobb volt. S azért kérdeztem, hogy hadd lám hányba születött, nagyobb volt, mint én. Jenő, mert Jenő születött 1930-ba ez a Dombi, az öreg Dombi. Az apjuk tehát a szülei Kedébe voltak tanítók. Tanító ugy-é az apja s a felesége ugy-é tanítónő volt. Ott laktak Kedébe, na s akkor ilyen fiatalon egy kislányuk valami agy..., hirtelen ment el. [...] Ugy-é azelőtt, tehát régebb mind ott küjel kezdték meg, a bérc s akkor abba a, olyan katlan szerűség, ott ahol vannak azok a nagy akácfák.

[P. N.]: – *Igen-igen.*

[M. A.]: – Ott vannak azok, mind ezök a régi. Én is szoktam, mikor úgy időm van, kimegyek, úgy össze szoktam járni s úgy meg szoktam nézni, hogy kié volt, hogy kié s.

[P. N.]: – *Most már megtudja.*

[M. A.]: – Tájékozódjál.

[P. N.]: – *S így megvannak most már pucolva, hogy lehet olvasni is. Ezeket kérdem, hogy ezt, ezt vajon környéken csinálták? Valamit lehet-é tudni, hogy ezt...?*

[M. A.]: – Hát eztet, ezeket szerintem ott fenn, Farkaslaka, s azon a vidéken.

[P. N.]: – *Mert Énlakán volt egy kőfaragó.*

[M. A.]: – S Énlakán is.

[P. N.]: – *Énlakán is, Demeter Domokosnak hívták.*

[M. A.]: – Igen-igen, igen. S lehet az is csinálhatta.

[P. N.]: – *Mert, nem volt időm megnézni, hogy nem-é valahova egy monogram nincs-é, egyetlen egy síron van. Itt alól írja a sarokba, hogy hol csinálták. Böződön csinálta valami Fülöp nevezetű. Itt, itt meg kellene nézzem, hogy itt hátul nincs-é valahol egy monogram, valami írva, hogy.*

[M. A.]: – Igön, látod-é, hogy milyen jó volna, ha...

[P. N.]: – *Egyet koppintott volna még.*

[M. A.]: – Beléköppantotta, béírta volna, hogy hol csinálták. Itt van ez az Anti bácsi, ugy-é aki csinálta itt is, hogy, ugy-é ő is nem írt belé ugy-é. Hát ugy-é az is idő volt, hogy ott beléköpogtassa.

[...]

[P. N.]: – *S azt mondják, hogy itt az oldalba van az a Póki bá, az a pakulár eltemetve, hogy nincsen sírköve.*

[M. A.]: – Póki, nincs sírja.

[P. N.]: – *Az körülbelül hol van? Itt alul?*

[M. A.]: Itt, ahol Ákos bátyjájéknak van a...

[P. N.]: – *Van a, tudom a kopjafás.*

[M. A.]: – A kopjafás attól errefelé, így visszafelé, kicsi bérc.

[P. N.]: – *Kicsi oldal?*

[M. A.]: – Olyan bérc.

[P. N.]: – *Ez az a bérc. Körülbelül a kopjafa, az itt kell legyen, ezzel szembe.*

[M. A.]: – Úgy, hogy, s azon a bercön vajon nem látszik valami hont. S valami.

[P. N.]: – *Az, hogy most havas.*

[M. A.]: – Hát eztöt csak akkor lehet, amikor száraz s tavasszal, tavasszal azt szinte, mikor a hó elmegy, mindjárt.

[P. N.]: – *Itt van az a kicsi oldal, valahol akkor, s van-e még ilyen? Vagy csak erről az egyről tud, hogy nincsen sír, sírköve?*

[M. A.]: – Hát én, az én izém után erről tudok.

[P. N.]: – *Ezek nincsenek még bévive.*

[M. A.]: – Aztán még van, Kibédi Albert bácsiéknak még nincs sírjuk, de megvan, úgy föl van hontolva. Az egész itt bent van.

[P. N.]: – *Bent van.*

[M. A.]: – Belső, belső sorba. Csak azon, azon nincs sírkő még. [...]

[M. A.]: – Például belől, ahogy mész, az útról mész bé, a borozdán végig eperfák voltak ott, végig. Olyan 5,6,7 méterre mind eperfák voltak.

[P. N.]: – *Az a, az a vad vagyis az a rendes eper.*

[M. A.]: – Az a rendes eper, fehérbe. Emlékszöm gyermekökül mentünk ki, mikor erött az eper s mentünk ki s szödtük az epret onnat.

[P. N.]: – *Hát vissza lehetne ültetni, az nem probléma.*

[M. A.]: – Csak így mondom, hogy. (szünet)

[...]

[P. N.]: – *Akkor a cigányok azok kezdetektől kezdve külön temetkeztek?*

[M. A.]: – Persze.

[P. N.]: – *Úgy egészen.*

[M. A.]: – Kint a domb.

[P. N.]: – *Tehát a templommal.*

[M. A.]: – A templommal szömbe, a templommal szembe az, az volt a. Azon a felin is, tehát Nagykede felől is, balfelől is. Itt most, hogy itt belől vannak ez most a kollektív idő alatt kezdték itt. Kint elbokrosodott, nehéz volt oda kimenni. Mert annak idejin itt bent, ahol laknak az iskoláé volt, az egyházé. Iskolakert volt. [...] Úgyhogy most ezzel a kommunizmussal jöttek osztán bé ők ide. Azt kinn ott elhagyatták, nagyon elhagyatták, békrosodott mindön.

[P. N.]: – *Mennyi sír lehet körülbelül?*

[M. A.]: – Hát ott, ott is van biztos égy jó pár.

[P. N.]: – *Akkor annyira bokros, hogy ott lehet, hozza se tudok fézni, még bokrosabb, mint itt amilyen volt a közepe.*

[M. A.]: – Az bokrosabb, mind itt, ez a temető, a magyar. Az jobban bé van bokrosodva. Aztán nem tudom, most az ősszel, mikor tatával dolgoztunk Kedébe, há két nap Gergő, Róka, Balázs bácsi jártak ki oda pucolták, azt mondták pucolják a temetőt. Osztán én nem jártam ott, hogy mennyire pucolták. Két nap is hallottunk, hogy egész nap druzsbáztak, hogy osztán mennyire pucolták ki nem tudom.

[P. N.]: – *Sírok, ilyen régiek, vannak, vagy ez az újabb fajta?*

[M. A.]: – Hát ott kint ott régiek vannak. Belől vannak ezek az új fajták.

[P. N.]: – *Akkor ugyanilyenek.*

[M. A.]: – Ilyesmik, amelyiknek van.

[P. N.]: – *Igen, mert lehet, biztos soknak nem is volt.*

[M. A.]: – Soknak nincs.

(szünet: keresgélek a gépen)

[P. N.]: – *Van ez az Imre-temető? Ez valami nemes, vagy...?*

[M. A.]: – Hát az, az az volt. Azok voltak. (gondolkodik) Ott is van egy pár sírkő még. Az is bé van úgy bokrosodva, de vannak benne.

[P. N.]: – *S az hol van úgy körülbelül?*

[M. A.]: – Az?

[P. N.]: – *Ha kimegyünk Rókáéknál a pusztára ott kell?*

[M. A.]: – Nem, az itt a bóttal szembe, van nekünk az a kert. Tudod?

[P. N.]: – *Igen.*

[M. A.]: – Na ott, figyelj rám. Ott azon egyenesen így mész ki, a miénknek a végibe úgy keresztül ott van János bátyjáé s van egy ilyen sövény.

[P. N.]: – *Ahogy vannak a szöllősök?*

[M. A.]: – Hogy mönnél a szöllősökhöz, de nem kell kimönni. Van egy ilyen sövénykert, azon a sövénykerten ott átmész, s avval szembe, ott meglátod. Két, három olyan nagy diófa s ott bédzsungelőzve s ott van. Úgyhogy nem kell kimönni a szöllősig. Itt egészen itt bent van. [...] S akkor ez az Imre-temető is ez, az már ugy-é, abba rég-rég, én már nem emlékszek, hogy arra, hogy oda temetkeztek volna. Az a család vagy három család nem tudom, azok már mind ki voltak halva.

[P. N.]: – *Az valami uradalom vagy?*

[M. A.]: – Valami uradalom volt, ilyensmit hallottam róluk. Írja is, hogy honnan jöttek.

[P. N.]: – *Akkor van történet is, akkor.*

[M. A.]: – Volt, volt, valamit, úgyhogy.

[P. N.]: – *Akkor onnan megtudok többet.*

[M. A.]: – Én olvastam így le pár sírkőről. Úgy elolvasom, tudod, de azok is nagyon van, amelyik már ledőltek. Egy vagy kettő, ami olyan, áll. Egy olyan kicsi katlanba van, az égy olyan család.

[P. N.]: – *S mennyi sír lehet, hat-hét?*

[M. A.]: – Hat-hét, de lehet, hogy több, többen vannak ott.

[P. N.]: – *Hát lehet, családi temetkezés, több van írva, akkor onnan már tudja az ember.*

[M. A.]: – Ezernyolcszáz vagy ezerhét száz, mit tudom én, ilyen időkből vannak azok ott. Száldobosi, valami ilyesmi név van rajta. [...]

FÜGGELÉK

A. Térképek, diagramok, táblázatok, ábrák és fényképek

A.0. Térképek, diagramok, táblázatok, ábrák és fényképek jegyzéke

Térképek jegyzéke

1. A kiskedei köztemető (Szentannai 1999)
2. Kiskede határa (Szentannai 1999)
3. A kiskedei (uradalmi) temetők (Szentannai 1999)
4. A kiskedei köztemető méretarányos térképe (Pál 2016)
5. Családi temetkezés a kiskedei köztemetőben (Pál 2016)
6. Kiskede az Első Katonai Felmérés (1763–1787) térképén (Arcanum)
7. Kiskede a Második Katonai Felmérés (1806–1869) térképén (Arcanum)
8. Kiskede a Harmadik Katonai Felmérés (1869–1887) térképén (Arcanum)
9. Kiskede a Magyarország Katonai Felmérése (1941) térképén (Arcanum)
10. Kiskede a Magyar Királyság (1869–1887) térképén (Arcanum)

Diagramok jegyzéke

1. A kiskedei temető sírkövein megjelenő családnevek megoszlása
2. A síremlékek típusainak megoszlása a kiskedei köztemetőben
3. A kiskedei temető síremlékeinek anyaga

Táblázatok jegyzéke

1. A családnevek száma és megoszlása a kiskedei köztemetőben

Ábrák jegyzéke

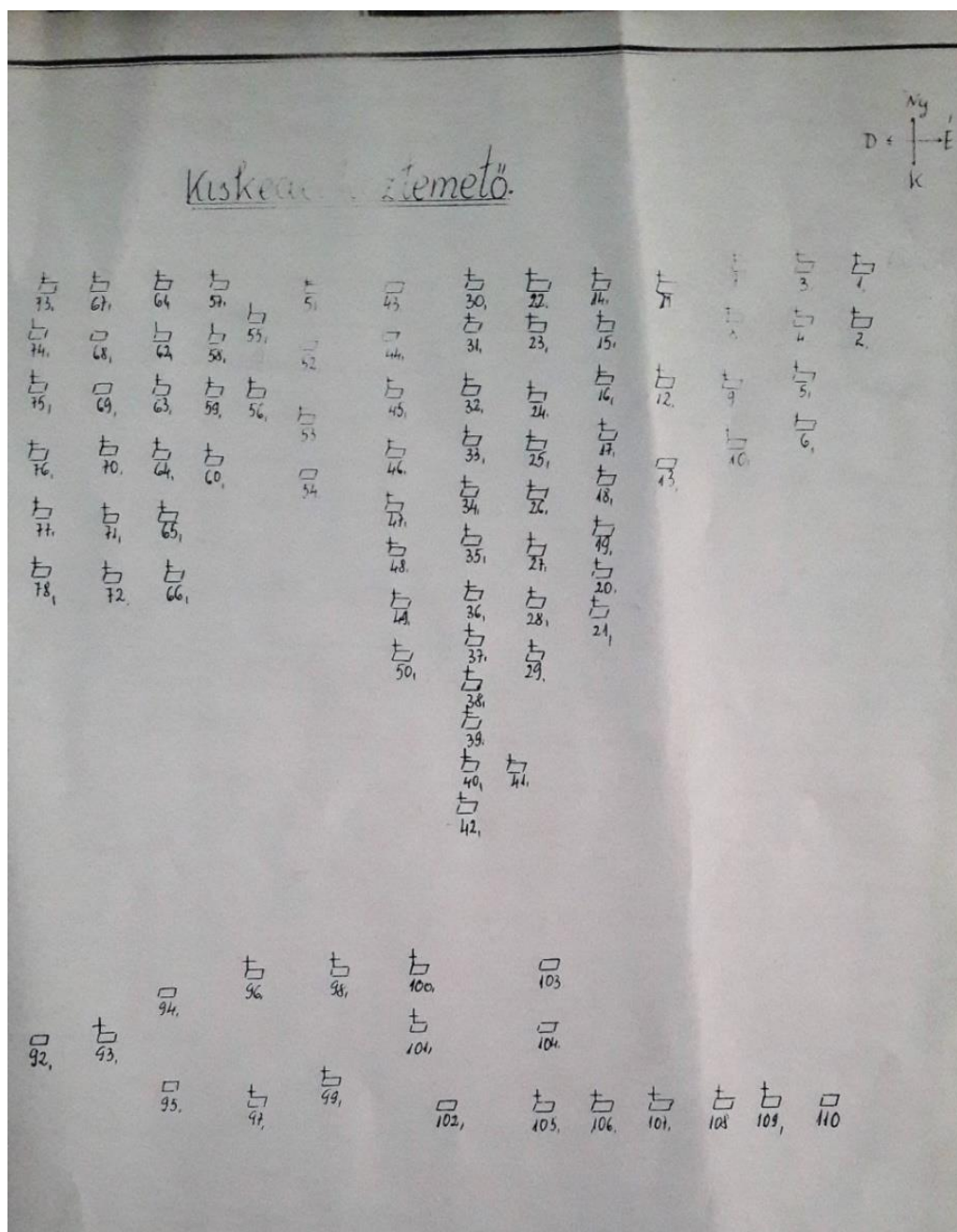
- 1/a. A kiskedei köztemetőben jegyzett elhunytak (Szentannai 1999: 192.)
- 1/b. A kiskedei köztemetőben jegyzett elhunytak (Szentannai 1999: 193.)
2. A *Vári* nemzetség sírkövein leggyakrabban előforduló szimbólum/motívum

Fényképek jegyzéke

1. A kiskedei köztemető a kitakarítást megelőzőleg
2. A kiskedei köztemető a kitakarítást megelőzőleg
3. A kiskedei köztemető a kitakarítást megelőzőleg
4. A kiskedei köztemető a kitakarítást megelőzőleg
5. A kiskedei köztemető a kitakarítást megelőzőleg
6. A kiskedei köztemető a kitakarítást megelőzőleg
7. Emléktábla a templom déli falán
8. Az első világháború áldozatainak emlékére állított sírkő, valamint a 2000-ben megtartott falutalálkozóra avatott kopjafa a templomkertben
9. Tiboldi István és egy 19. században Kiskedén szolgáló unitárius lelkész sírja, háttérben a templommal és a haranglábbal

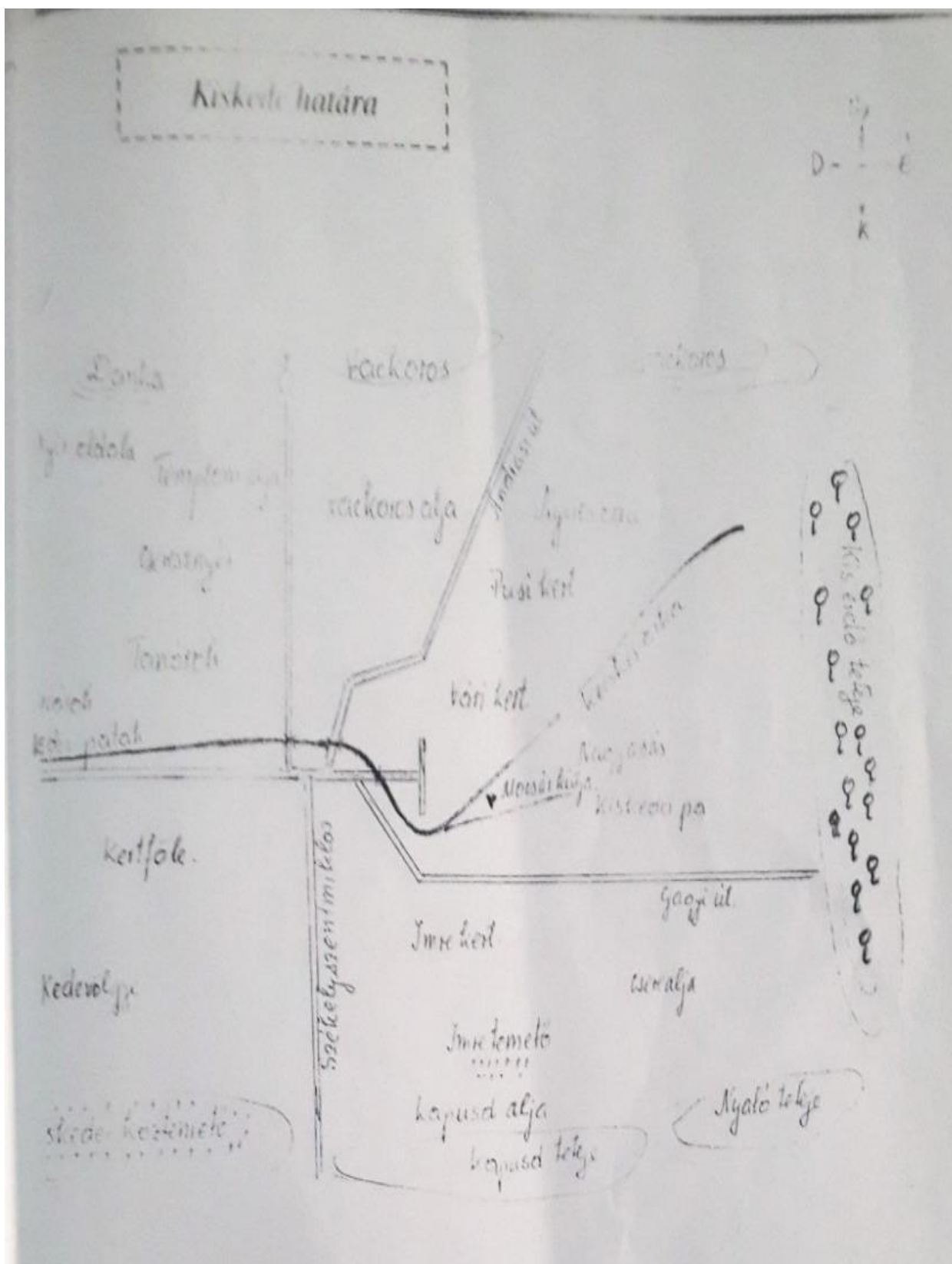
A.1. Térképek

1. térkép

A kiskedei köztemető
Forrás: Szentannai 1999. [o. n.]

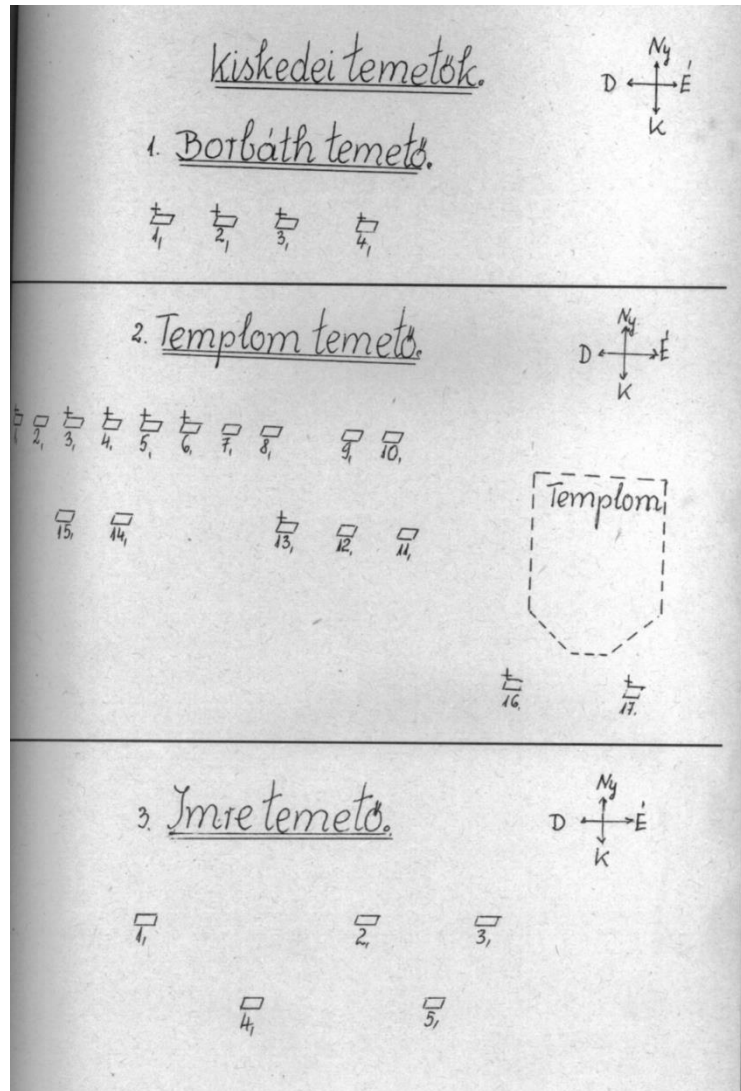
2. térkép

Kiskede határa

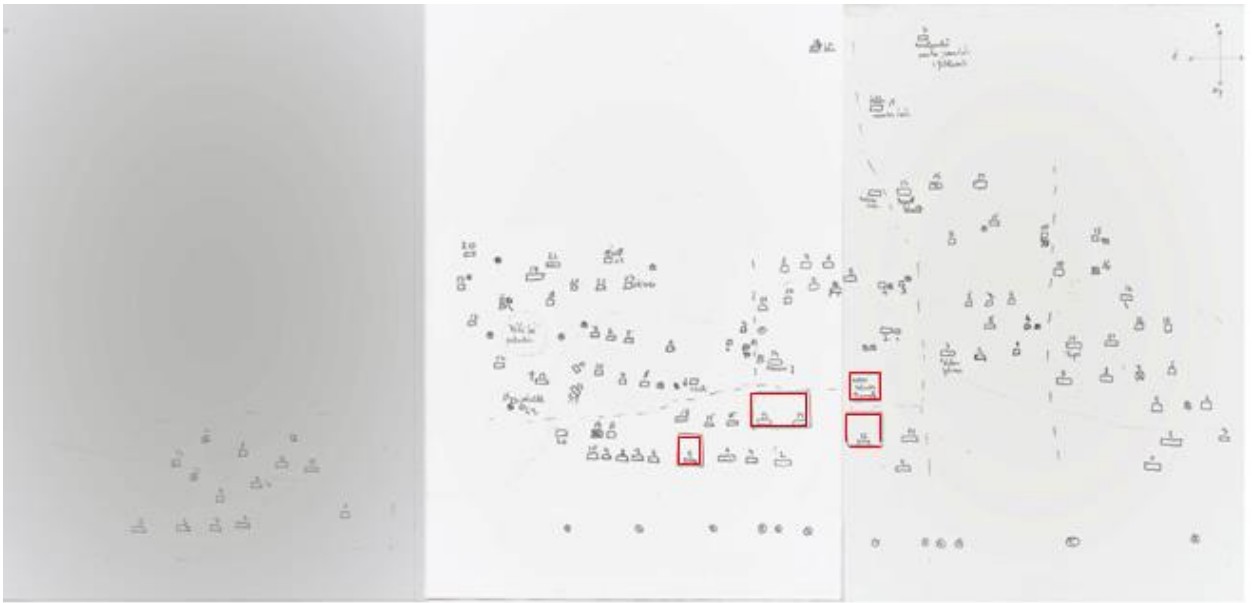
Forrás: Szentannai 1999. [o. n.]

3. térkép

A kiskedei (uradalmi) temetők
Forrás: Szentannai 1999. [o. n.]

4. térkép

A kiskedei köztemető méretarányos térképe (a bekerített sírok kiemelve)
Készítette: Pál Norbert (2016)

5. térkép

Családi temetkezés a kiskedei köztemetőben (a nemzetségek megoszlása)
Készítette: Pál Norbert (2016)

6. térkép

Kiskede az Első Katonai Felmérés (1763–1787) térképén
Forrás: *A Habsburg Birodalom Történeti Térképei*. Österreichisches Staatsarchiv– Arcanum
<http://mapire.eu/hu/> (2017. 04. 27.)
Hozzáférés: <https://ro.pinterest.com/pin/400327854365859658/>

7. térkép

Kiskede a Második Katonai Felmérés (1806–1869) térképén
Forrás: *A Habsburg Birodalom Történeti Térképei*. Österreichisches Staatsarchiv– Arcanum
<http://mapire.eu/hu/> (2017. 04. 27.)
Hozzáférés: <https://ro.pinterest.com/pin/400327854365859658/>

8. térkép

Kiskede a Harmadik Katonai Felmérés (1869–1887) térképén
Forrás: *A Habsburg Birodalom Történeti Térképei*. Österreichisches Staatsarchiv– Arcanum
<http://mapire.eu/hu/> (2017. 04. 27.)
Hozzáférés: <https://ro.pinterest.com/pin/400327854365860067/>

9. térkép

Kiskede a Magyarország Katonai Felmérése (1941) térképén
Forrás: *A Habsburg Birodalom Történeti Térképei*. Österreichisches Staatsarchiv– Arcanum
<http://mapire.eu/hu/> (2017. 04. 27.)
Hozzáférés: <https://ro.pinterest.com/pin/400327854365860254/>

10. térkép

Kiskede a Magyar Királyság (1869–1887) térképén (1:25.000)

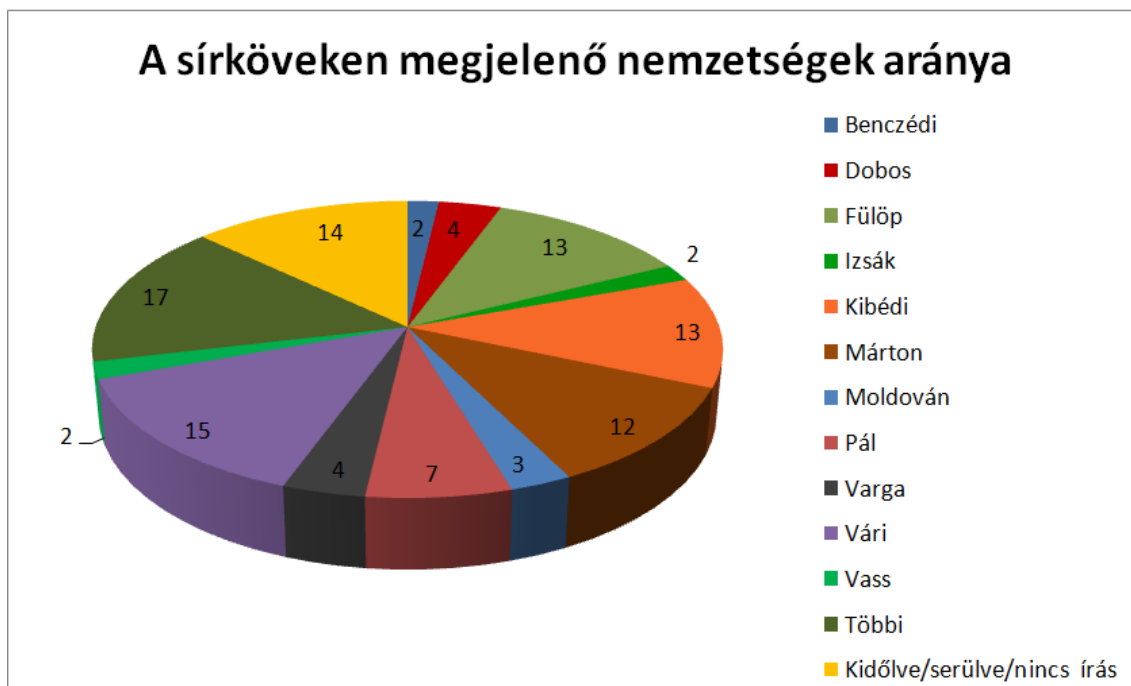
Forrás: *A Habsburg Birodalom Történelmi Térképei*. Österreichisches Staatsarchiv– Arcanum

<http://mapire.eu/hu/> (2017. 04. 27.)

Hozzáférés: <https://ro.pinterest.com/pin/400327854365860450/>

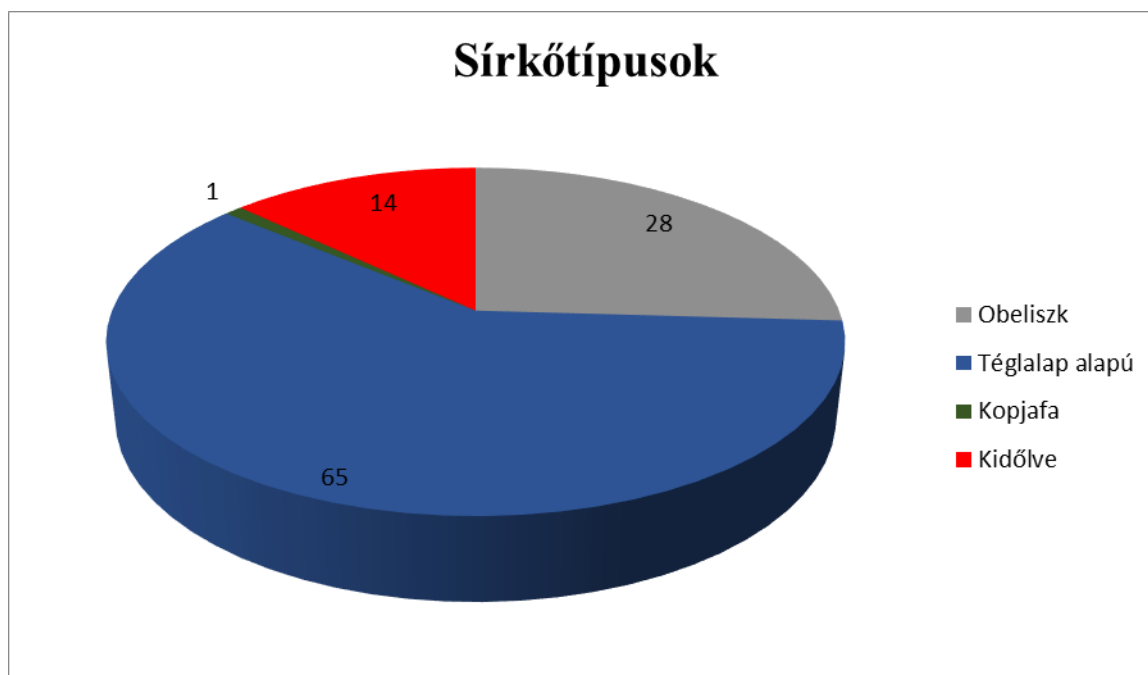
A.2. Diagramok

1. diagram

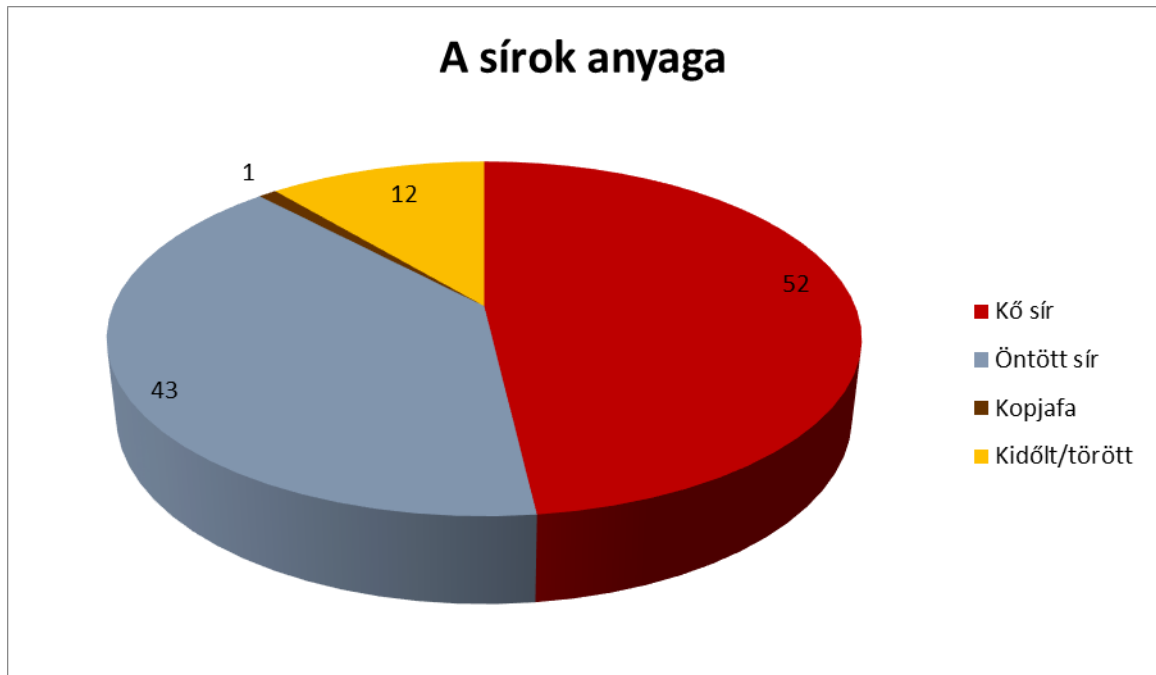
A kiskedei temető sírkövein beazonosított családnevek megoszlása

2. diagram

A síremlékek típusainak megoszlása a kiskedei köztemetőben

3. diagram

A kiskedei temető síremlékeinek anyaga

A.3. Táblázat

1. táblázat
A családnevek száma és megoszlása a kiskedei köztemetőben

Többszöri előfordulású családnevek		
	a családnev	a sírkövek száma
1.	Benczédi	2
2.	Dobos	4
3.	Fülöp	13
4.	Izsák	2
5.	Kibédi	13
6.	Márton	12
7.	Moldován	3
8.	Pál	7
9.	Varga	4
10.	Vári	15
11.	Vass	2
Egyszeri előfordulású családnevek		
12.	Badi	1
13.	Bedő	
14.	Benedek	
15.	Benedekfi	
16.	Birtalan	
17.	Bodó	
18.	Dankuly	
19.	Dombi	
20.	Elekes	
21.	Imre	
22.	Karamán	
23.	Kis	
24.	Marosi	
25.	Miklós	
26.	Muntyán	
27.	Szatmári	
28.	Szentpáli	
Beazonosítatlan családnevek		
	Kidőlt, sérült, felirat nélküli sírjel	14
	Összesen:	108

A.4. Ábrák

1/a. ábra

<p>310. Mészáros Domokos, 1895-1976 Mészáros Domokosné Molnár Juliánna, 1898-1975</p> <p>311. Mészáros Gáspár, 1875-1936 Gál Rozália, 1873-1935</p> <p>312. Gál Mózes, 1845-1925</p> <p>313. Mészáros Lajos</p> <p>314. Gál ...</p> <p>315. Bíró Domokos, 1869-1950 Burgus Vilma, 1875-1953</p> <p>319. Kolcsár István, 1842-1920</p> <p>323. Bartalis Péter, 1882-1953 Mészáros Zsuzsánna, 1884-</p> <p>325. Bán Jánosné Bartalis Juliánna, 1911-1944</p> <p>326. Bartalis József, 1920-1948</p> <p>332. Kiss Lajos, 1907-1962 Vetési Juliánna, 1911-</p> <p>333. Czézár János, 1910-1990 Gombos Anna, 1907-</p> <p>334. Czézár Károly, 1899-1965 Mester Ilona, 1901- Czézár Vilma, 1932-1934</p> <p>341. Gagyi János, 1884-1966 Erzsébet, 1903-1944</p> <p>342. Balogh Ibolya, 1944-1961</p> <p>KISKEDEI TEMETŐK</p> <p>1. „Imre” temető:</p> <p>4. Imreh Ferenc, 1794-1830, emelte idvezültnek neje. G. Sz. Simon Endes Zsuzsánna, 1865-</p> <p>5. Családtag síremléke szeretete jeléül emelte Hív. Nője Csik Sögödi Miklós Ágnes 1857-ben</p> <p>2. „Borbáth” temető:</p> <p>1. Borbély Sámuel, 1842-1914 tanítóképezdei 1g. tan. Kolozsvári Péchy Póli, 1849-1921</p> <p>2. Száldobosi Borbáth Daniné Tordai Borbély Pólika, 1873-1897 Fia Dani, élt 1 napot</p> <p>3. Borbáth Dani, 1847-1910</p> <p>4. Borbáth Daniné, 1875-1954</p> <p>3. „Templom” temető:</p> <p>1. Tiboldi István, iskola mester, 1792-1880</p> <p>2. Gyöngyösi Áron, 1820-1872 20 évig kedei pap</p>	<p>4. „Templomdombi” temető:</p> <p>3. Pál János, 1888-1969 Boros Kató, 1900-1970</p> <p>4. Dukó Sándor, 1896-1967</p> <p>5. Kövecsi János, 1888-1947 Dukó Róza, 1892-1946</p> <p>6. Fodor Ilona, 1885-1957 Pap Ilona, 1909-</p> <p>KISKEDEI KÖZTEMETŐ:</p> <p>1. Kibédi Jánosné Vári Júlia, 1819-1912</p> <p>2. Izsák Márton, 1877-1918 Márton Judit, 1878-1956</p> <p>3. Moldován János, 1852-1905 Czézár Judit, 1849-1910</p> <p>4. Kibédi Péter, 1850-1905 Szatmári Juliánna, 1857-1944</p> <p>5. Izsák Dániel, 1906-1989 Derzsi Olga, 1913-</p> <p>6. id. Pál Domokos, 1899-1968 Boros Rákhel, 1906-</p> <p>7. Pál István, 1834-1900 Elekes Eszter,</p> <p>8. Moldován Juliánna, 1903-1912</p> <p>9. Pál Izsák, 1874-1940 Gruer Rákhel, 1879-1934</p> <p>10. Moldován Dénes, 1901-1941 Pál Ilona, 1900-19</p> <p>Moldován János, 1899-1960</p> <p>11. id. Pál Ferencz, 1904- Dobos Juliánna, 1910-1976</p> <p>12. Moldován János, 1875-1942 Varró Juliánna, 1877-1955</p> <p>14. Kibédi Dániel, 1851-1924 Benke Zsuzsa, 1853-1934</p> <p>15. Márton Géza, 1800-1885</p> <p>16. Márton Sándor, 1885-</p> <p>17. Benke András, 1817-1902</p> <p>18. Márton Ilona, 1885-1903</p> <p>19. Benedek Erzsé, -1902</p> <p>20. Benedek Zsuzsánna</p> <p>21. Márton József, 1854-1909</p> <p>22. Pál György, 1841-1916</p> <p>23. Kerestély Judit, 1866-1892</p> <p>24. Fekete Gáborné, 1920-1957 Márton Irén, 1882-1957</p> <p>25. Márton György, 1890- Vári Irén</p> <p>26. Márton János, 1936-1956 Márton Árpád, 1937-1938</p>
--	---

A kiskedei köztemetőben jegyzett elhunytak

Forrás: Szentannai 1999: 192.

1/b. ábra

27. Márton Sámuelné Rafai Zsuzsánna, 1880-1944	58. Benczédi Sándor, 1885-1950
28. Márton Ferenc, 1902-1964	60. Márton János, 1811-1873
Andrási Ilona, 1936-	65. Vári Lajos, 1846-1929
29. Vári Dénes, 1870-1932	Kovács Sára, 1848-1905
Keresztély Sára, 1876-19	66. Vári András, 1880-1965
30. Vári Dénes, 1888-1946	Kovács Mária, 1883-1968
Nenász Teréz, 1899-19	67. Vári András, 1881-1912
31. Barabás Áronné Vári Zsuzsánna, 1862-1940	70. Birtalan B. József, 1948-1972
32. Vári István, 1853-1923	71. Demeter Lajosné, 1882-1942
33. Dombi Magdolna, 1926-1930	72. Fülöp Dénes, 1898-19
34. Benczédi Márton, 1856-1920	Kovács Irma, 1906-1950
Vári Borbála, 1863-1954	73. Fülöp Károly, 1956-1956
35. Bedő Sándor, 1894-1956	76. Fülöp József, 1870-1943
37. Dobos Dénes, 1911-1986	77. Kibédi Borbála, 1878-1920
Bartalis Ilona, 1915-	78. Kibédi György, 1838-1911
38. Kibédi János, 1889-1969	Gombos Klári, 1839-19
39. Szatmári Péter, 1853-1930	79. Fülöp Ferenc, 1905-1966
Demeter Judit, 1833-1904	Demeter Juliánna, 1908-
40. Dobos Péter, 1838-1902	80. Fülöp Ilona, 1903-1972
Kibédi Zsuzsánna, 1852-19	81. Vass István, 1887-1938
41. Dobos Ilona, 1909-1909	Fülöp Ida, 1900-19
42. Marosi János, 1887-19	82. Fülöp Albert, 1919-1980
Demeter Anna, 1888-1966	Benczédi Berta, 1920-
43. Fülöp József, 1896-1980	83. Kibédi Mózes, 1897-1976
45. Dobos Mihály, 1902-1908	Györfi Ilona, 1905-
46. Benedek Rebeka, 1870-1939	85. Fülöp Sándor, 1910-1969
Dobos János, 1868-1910	87. Varga József, 1927-1970
47. Fülöp Albert, 1892-1973	88. Varga József, 1899-1974
Dobos Juliánna, 1895-1963	Dankuly Rozália, 1904-
48. Fülöp András, 1925-1981	93. Miklós Albert, 1925-1989
49. Vári Domokos, 1886-1919	Balázi Ilona, 1926-
51. Vári András, 1817-1886	96. Varga Péter, 1855-1923
52. Váry Zsigmond, 1859-1955	97. Dobai István, 1830-1900
Imre Zsuzsánna, 1862-1935	98. Kibédi Juliánna, 1872-1953
53. Varga Domokos, 1911-1935	99. Dobai István, 1868-1900
55. Vári Ferenc, 1887-1934	100. Katona Sámuel, 1832-1910
Vári Berta, 1889-1974	101. Kibédi István, 1881-
56. Benczédi Sándorné Kiss Ida, 1884-1932	104. Kibédi Ilona, 1905-1926
	Kibédi Sámuel, 1907-1983
Nagymedeséri temetők	
Kerekkerti (Jakab) temető:	7. Jakab Mihály,
3. Jakab Lajos, 1890-1952	Varga Juliánna
Varga Ilona, 1902-	9. Jakab Sándor, 1886-1974
Varga Juliánna, 1926-1928	Demeter Juliánna, 1894-1977
6. Jakab Elek, 1892-1982	10. Jakab Sándor, 1914-1988
Szász Borbála, 1900-1990	Marosi Ilonka, 1923

A kiskedei köztemetőben jegyzett elhunytak
 Forrás: Szentannai 1999: 193.

2. ábra

A *Vári* nemzetség sírkövein leggyakrabban előforduló szimbólum/motívum
A rajzot készítette: Pál Norbert (2016)

A.5. Fényképek

1. kép

A kiskedei köztemető a kitakarítást megelőzőleg

2. kép

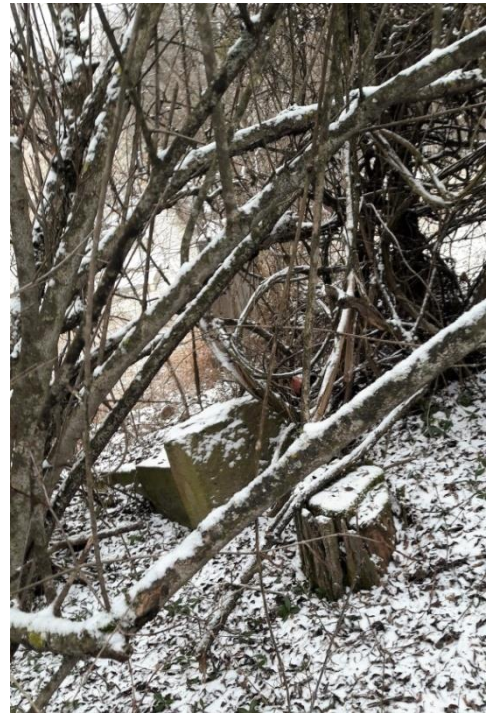

A kiskedei köztemető a kitakarítást megelőzőleg

3. kép

4. kép

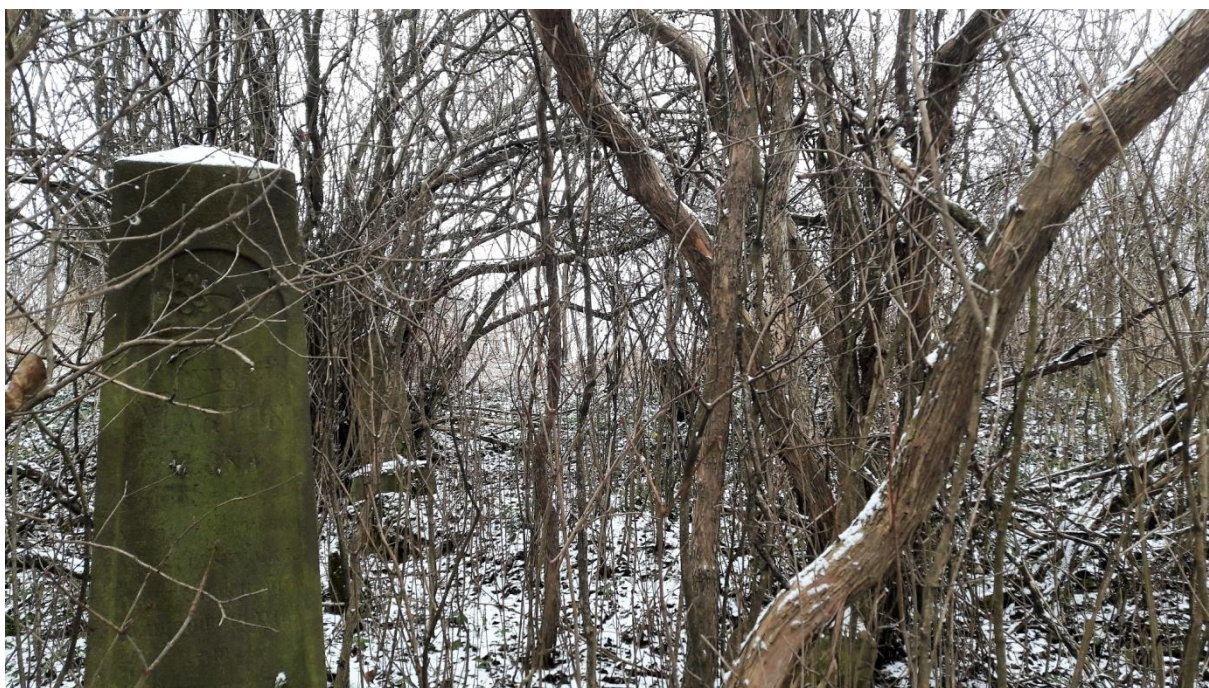
A kiskedei köztemető a kitakarítást megelőzőleg

5. kép

A kiskedei köztemető a kitakarítást megelőzőleg

6. kép

A kiskedei köztemető a kitakarítást megelőzőleg

7. kép

Emléktábla a templom déli falán

8. kép

Az első világháború áldozatainak emlékére állított sírkő, valamint a 2000-ben megtartott falutalálkozóra avatott kopjafa a templomkertben
Forrás: http://2.bp.blogspot.com/_I9ICemDueCU/TUHcCXAMMBI/AAAAAAAAAGBU/-IcFQ0w_gb8/s1600/IMG_5473.JPG (2017. 04. 27.)

9. kép

Tiboldi István és egy 19. században Kiskedén szolgáló unitárius lelkész sírja, háttérben a templommal és a haranglábbal
Forrás: http://3.bp.blogspot.com/_I9ICemDueCU/TUHZgQnV5tI/AAAAAAAAAGBQ/ix0URcGtq8k/s1600/IMG_5500.JPG (2017. 04. 27.)

FÜGGELÉK

B. A kiskedei köztemető sírkövei és a feliratok (2016 telén)

I. parcella (17 sírjel)

1. kép

ITT NYUGSZIK
ID PÁL DOMOKOS
1899 – 1968
NEJE
BOROS RÁKHEL
1906 – 19
NYUGODJANAK
CSENDESEN

1. sírfelirat

IZSÁK DÁNIEL
1906–1989
NEJE
DERZSI OLGA
1913–2002
PIHENÉSÜK LEGYEN
CSENDES

2. kép

2. sírfelirat

Itt nyugszanak
IZSÁK
MÁRTON
sz. 1877 m. 1918
és neje
MÁRTON
JUDITH
sz. 1878 m. 1956
Béke poraikra
Emeltették
gyermekük.

3. kép

3. sírfelirat

ITT
pihen
idős
KIBÉDI JÁNOSNÉ
szül.
VÁRI
LÍDIA
szül. 1819 x/10
mh. 1912 III/ 15
Béke porain
Tétette fia
PÉTER és le-
ánya JULI-
ANNA

4. kép

4. sírfelirat

5. kép

ITT NYUGSZIK

KIBÉDI

PÉTER

sz. 1850 m. 1952

és neje

SZATHMÁRI

JULIANNA

sz. 1857 m. (h?) 19(6?)5

Béke poraikra.

5. sírfelirat

ITT
pihennek jó
szüleim idős
MOLDOVÁN
JÁNOS

sz. 1852 mh. 1901

jun. 4- én

és neje

CSÉZÁRI

JUDITH

sz. 1849 mh. 1910

nov. 20- án

BÉKE

poraikra!

E követ tétett

hálás fia és ne

je VARRÓ JULI

ÁNNA

6. kép

6. sírfelirat

7. sírjel
[kidőlt]

Itt pihennek
MOLDOVÁN DÉNES
egy jó Édesapa
1901–1941
és neje
PÁL ILONA
1900–19
MOLDOVÁN JÁNOS
1899–19
Nyugdíjas vasutas
Béke poraikra.

8. kép

8. sírfelirat

Itt nyugszik
Moldován János
1875 – 1942
és neje
Varó Julianna
1877 – 1953
Pihenésük legyen csendes.
E követ csinálta unokája
Árpád.

9. kép

9. sírfelirat

10. kép

ITT PIHEN
ID. PÁLL FERENCZ
1904 –
ÉS NEJE
DOBOS JULIÁNNÁ
1910 – 1976
ÁLLÍTTATTA FÉRJE
ÉS GYERMEKEIK.

10. sírfelirat

11. kép

PÁL IZSÁK
1874 – 1940
neje
GRUER RÁKHEL
1879 – 1934
ÁLLÍTTATTA FIA ÉS
CSALÁDJA

11. sírfelirat

12. kép

Itt nyugszik
Pál Istvánné
ELEKES
ESZTER
ki Férjével
46 évet élt
Férjeinek(?) sírba
tért(?)
1837+1909
Béke poraira.

12. sírfelirat

13. kép

Itt nyugszik
PÁL ISTVÁN
1831+1905
testét jelzi
ezen sírkő
elmúlt a földi kín
többet nem szen
ved(ő?)
Béke poraira.
Neje és fia hűsége.

13. sírfelirat

14. kép

Itt nyugszik
Egy Jó apa idős
MÁRTON GYÖRGY
ki életében 78
évet éltt (!)
Szül. 1899 mh. 1902
.... (?)

14. sírfelirat

15. kép

Itt nyugszik
MÁRTON
ILONA
sz.1885 elh.1903
Virágszál koromba
ékes rózsa voltam
nagy kínok után
nyugalomba jut
tam

15. sírfelirat

16. sírjel
[kidőlt]

17. kép

Itt nyugszik
MÁRTON
GÉZA
Szü (!) 1901. május
13 án
Elhaltt (!) 1909
Június 30 án (?)
Béke poraira.

17. sírfelirat

II. parcella (16 sírjel)

1. kép

ITT NYUGSZANAK
MÁRTON JÁNOS
1933(?)–1936
MÁRTON ÁRPÁD
1937–1938
BÉKE PORAIKRA

1. sírfelirat

ITT NYUGSZIK
MÁRTON SÁMUEL NÉ
SZÜLETETT
RAFAI ZSUZSÁNNÁ
szül. 1880 megh. 1944
NYUGODJÉK CSENDESEN
E KÖVET TETETTE 4 FIA.

2. kép

3. kép

2. sírfelirat

ITT PIHENNEK
MÁRTON FERENC
1902 – 1964
ÉS NEJE
ANDRÁSI ILONA
1906 – 1996⁶⁰
EMLÉKÜKET ŐRZI
GYERMEKEIK EMLÉKE.

3. sírfelirat

⁶⁰ Az utolsó két számjegy (feltehetően) utólag belekarcolva.

4. kép

ITT NYUGSZIK
FEKETE GÁBORNÉ
SZÜL.
MÁRTON IRÉN
sz. 1920 mhl. 1957

NYUGODJÉK CSENDESEN.

4. sírfelirat

5. kép

ITT NYUGSZIK
MÁRTON GYÖRGY
1882 – 1957
NEJE
VÁRI IRÉN
1890 – 19
NYUGALMUK LEGYEN CSENDES.

5. sírfelirat

6. kép

Márton
József-né
**BENEDEKFI
ZSUZSÁNNA**
jó édesanya
kit a szívbaj meg
támadta,
4 gyermekem el-
halása.
itt e sírba zárva
szül. 1843 elh. 1905
Béke poraira.
Férje hűsége.

6. sírfelirat

7. kép

Itt nyugszik
idős
**MÁRTON
JÓZSEF**
sz. 1834 mh. 1906
Béke poraira
DÉNES FIJA
hűsége.

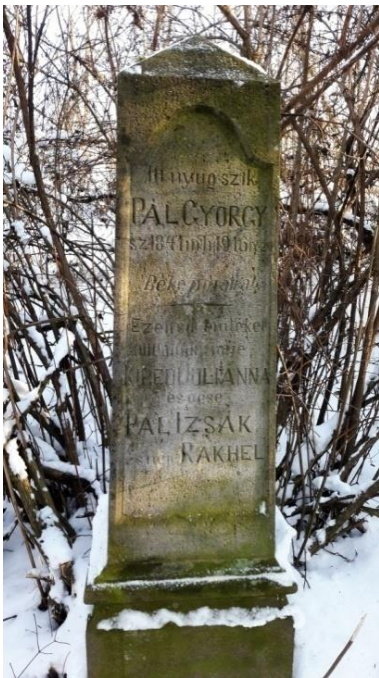
7. sírfelirat

8. kép

Itt nyugszik
MÁRTON
DÉNESNÉ
MÁRTON JUDITH
sz. 1879 nov. 10
mh. 1913 nov.1
Feledhetetlen édesanya
és hű társ. Férje hűsége.
Béke poraira!

8. sírfelirat

9. kép

Itt nyug szik (!)
PÁL GYÖRGY
sz. 1841 mh. 1916 IX- 29
Béke poraira!
Ezen sír emléket
állították neje
KIBÉDI JULIÁNNA
és öcse (!)
PÁL IZSÁK
és neje RÁKHEL

9. sírfelirat

10. kép

Itt nyugszik
**MÁRTON
SÁNDOR**
szü. 1905 ápr
mh. 1906 már.
Béke poraira.

10. sírfelirat

11. kép

KIBÉDI DÁNIEL
1851–1925
ÉS NEJE
BENKE ZSUZSA
1853–1954
NYUGODJANAK
CSENDESEN.

11. sírfelirat

12. kép

Itt pihen
VÁRI SÁNDORNÉ szül.
SZENTPÁLI KRISZTINA
szül. 1840 mh
1909 ben **VARI ISTVÁNNÉ**
szül. **VÁRI MÁLIA** szül.
1863 mh. 1914
Béke poraikra.

E követ tetette négy leánya.

12. sírfelirat

13. kép

VÁRI JÓZSEFNÉ
Sz. KARAMÁN JUDIT
Született 1807 ben
Meghalt 18(?) ben
béke.....

13. sírfelirat

14. sírjel

[*kidőlt*]

15. sírjel

[*nincs írás, törött (?)*]

16. sírjel

[*malomkő, csak a sarka látszik, de van rajta írás*]

III. parcella (14 sírjel)

1. kép

2. kép

ITT NYUGSZIK	
MÁRTON PÁL	VÁRI ILONA
1906 – 1993	1883–1960
MÁRTON ILONA	
1911 – 2004	MÁRTON BERTA
BÉKE PORAIKRA	1936–1944

1. sírfelirat

2. sírfelirat

3. kép

ITT
pihen
VÁRI
DÉNESNÉ
KERESTÉLY
JUDITH
sz. 1866 mh. 1892
BÉKE
poraira
Férjed – s két
gyermeked
míg élnek fáj-
lálnak téged.

3. sírfelirat

4. kép

ITT
pihen
idős
VÁRI
DÉNES
sz. 1840 mgh.
1932 és neje:
KERESTALY
SÁRA
szül. 1876 ban
mh. 19
BÉKE
poraikra

4. sírfelirat

5. kép

Itt nyugszik
Vári Dénes
1888–1946
és neje
Menázs Teréz
1891–19
Nyugalmok legyen csendes.

5. sírfelirat

6. kép

ITT
nyugszik
BARABÁS
ÁRONNÉ
szül:
VÁRI
ZSUZSÁN
NA sz. 1862
mh. 1940
Béke porain

6. sírfelirat

7. kép

ITT
pihen
egy édes
jó apa:
VÁRI
ISTVÁN
szül. 1853
mh. 1923
és leánya
JULCSA
szül. 1885
mh. 1934 ben
Béke poraikra
E követ tétették gyerme-
kei és testvé-
rei.

7. sírfelirat

8. kép

ITT PIHEN

VÁRI JÓZSEF

szül. 1831 V/ hónap 4.

mh. 1897 VI/ ho. 10 én

és neje

JAKAB

JULIÁNNA

szül. 1832 I/ ho. 2 án

mh. 1911

BÉKE

poraik felett

8. sírfelirat

9. kép

Dombi Magdolna

1926–1930

Pihenj csendesen.

9. sírfelirat

10. kép

ITT NYUGSZIK
BENCZÉDI MÁRTON

sz. 1856 mh. 1920

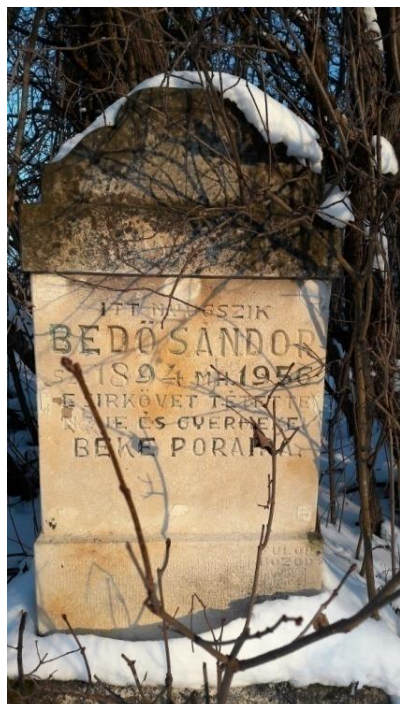
NEJE

VÁRI BORBÁRA

sz. 1863 mh. 1954

E SÍRKÖVET TÉTETTE
LEÁNYA ZSUZSÁNNA
BÉKE PORAIKRA.

10. sírfelirat

11. kép

ITT NYUGSZIK
BEDŐ SÁNDOR

sz. 1894 mh. 1956

E SÍRKÖVET TÉTETTE
NEJE ÉS GYERMEKEI
BÉKE PORAIRA.

11. sírfelirat

12. kép

DOBOS DÉNES

1911–1986

NEJE

BARTALIS ILONKA

1915–1991

PIHENJENEK CSENDESEN

12. sírfelirat

13. kép

Itt nyugszik

Marosi János

1887 – 1974

és neje

Demeter Anna

1888 – 1966

Pihenésük legyen

csendes!

13. sírfelirat

14. sírjel

[*kidólt*]

IV. parcella (21 sírjel)

1. kép

Itt pihennek
PÁL GYÖRGY
1933–20
neje
sz. KOVÁCS VARGA ILONA
1937–2004
Pihenésük legyen csendes,
emlékük áldott.

1. sírfelirat

2. kép

Itt pihen
VASS ISTVÁN
1926 - 2005
és neje
sz. MÁRTON ILONA
1932 - 20
Tíetek a csend, nyugalom
Miénk a bánat, fájdalom
Emlékük örzi gyermekeik és unokáik
emléke

2. sírfelirat

3. kép

Itt nyugszik

Kibédi Gizella

1923 - 2005

Pihenése legyen csendes,
emléke áldott.

3. sírfelirat

4. kép

ID. VASS ISTVÁN

1897 – 1983

NEJE

FÜLÖP IDA

1900 – 1990

PIHENÉSÜK LEGYEN
CSENDES

4. sírfelirat

5. kép

ITT NYUGSZIK
 FÜLÖP ALBERT
 1919 – 1980
 ÉS NEJE
 BENCZÉDI BERTA
 1920 – 2013
 PIHENJENEK CSENDESEN
 ÁLL[Í]TATTÁK GYERMEKEIK

5. sírfelirat

6. kép

ITT NYUGSZIK
 KIBÉDI MÓZES
 VASBETON SZERELŐ MESTER
 1897 – 1976
 ÉS NEJE
 GYÖRFFI ILONA
 1905 – 19...
 EMLÉKÜK GYERMEKEIK (...)
 BEN ÖRÖKKÉ ÉLNEK

6. sírfelirat

7. kép

Itt nyugszik
KIBÉDI ARANKA

1935-2004

Ezen néma sírnak, most vagyok lakója,
 rövid földi létem, csak szenvedés vala.
 Hosszú szenvedésnek halál lett a vége,
 mi bekövetkezett hetvenkilenc évre.

Pihenése legyen csendes,
 E követ állította testvére, ILUS.

7. sírfelirat

8. kép

ITT PIHENNEK
DANKULY IMRE

1908 – 1994

ÉS NEJE

sz. **MAJOR BERTA**

1909 – 1969

PIHENÉSÜK LEGYEN CSENDES
 EMLÉKÜK ÁLDOTT

8. sírfelirat

9. kép

Itt nyugszik
 felejthetetlen drága jó férj,
 apa, gyerek és testvér:
Ifj. VARGA JÓZSEF
 1927 – 1970
 Nyugodalma legyen csendes
 Emléke áldott.
 E sírlemléket emeltette
 bátyja SZAKÁCS GÉZA

9. sírfelirat

10. kép

Itt nyugszik
VARGA JÓZSEF
 1899 – 1974
 és neje
DANKULY ROZÁLIA
 1904 – 1977
 Pihenésük legyen csendes
 emlékük áldott.

10. sírfelirat

11. kép

VÁRI PÉTER
1923 – 1994
NEJE
LÁSZLÓ BERTA
1935 –
PIHENJENEK
CSENDESEN

11. sírfelirat

12. kép

ITT NYUGSZIK
FÜLÖP GYULA
1924 – 2002
ÉS NEJE
sz VÁRI ILONA
1927 – 20
PIHENÉSÜK LEGYEN
CSENDES

12. sírfelirat

13. kép

FÜLÖP DEZSŐ

1920 – 2007

NEJE

PAPP ROZÁLIA

1923 – 1997

...⁶¹

13. sírfelirat

FÜLÖP JÓZSEF

1896 – 1982

NEJE

NAGY JULIANNA

1897 – 1892

PIHENJENEK

CSENDESEN

⁶¹ Az epitáfium ezen részlete a gyűjtés ideje alatt nem vált hozzáférhetővé, mivel a megfagyott hóréteget nem sikerült eltávolítani. (Gyűjtő megj.)

14. kép

14. sírfelirat

ITT NYUGSZIK
IMRE FERENC
1921 – 2000
ÉS NEJE
IMRE MARGIT
sz FÜLÖP
1930 – 2000
TIÉTEK A CSEND A NYUGALOM
MIÉNK A BÁNAT
ÉS A FÁJDALOM
ÁLLÍTATTÁK GYERMEKEIK

15. kép

15. sírfelirat

Itt nyugszik
FÜLÖP ILONA
1903 – 1972
Pihenése legyen
csendes.
Emeltette leánya és családja.

16. kép

16. sírfelirat

ITT PIHENNEK
ID FÜLÖP FERENC
1905 – 1966
ÉS NEJE
DEMETER JULIÁNNA
1908 – 1993
BÉKE PORAIKRA

17. kép

17. sírfelirat

FÜLÖP IMRE
1927 – 1988
NEJE
KIBÉDI IDA
1925 – 2000
PIHENJENEK BÉKÉBEN!
EMELTETTE KERESZTLÁNYUK
MAGDI ÉS CSALÁDJA.

18. kép

19. kép

20. kép

18. sírfelirat

ITT NYUGSZIK
FÜLÖP SÁNDOR

1910 – 1969

NAGY ERZSÉBET

1914 – 1999

BÉKE PORAIKRA

19. sírfelirat

Itt nyugszik
FÜLÖP JÓZSEF

1947 – 2000

Nyugodjék békében

20. sírfelirat

21. kép

ITT
pihen

KIBÉDI
GYÖRGY
szül 1838. ban
mh 1911. ben.

és neje

GOMBOS

KLÁRI

sz:1839 mh:19

BÉKE

poraikon!

E követ emlékül

tétették lánya

BIRI és veje

FÜLÖP

JÓZSEF

21. sírfelirat

V. parcella (28 sírjel)

1. kép

ITT
pihen
DOBOS ILONA
sz 1909 X. ho 3.án
élt 5 hónapot
Béke poraira.

1. sírfelirat

2. kép

ITT
pihen
jó szüleink idős
DOBOS
PÉTER
szül. 1838 ban
mh. 1902 V/20
és neje:
KIBÉDI
ZSUZSÁN
NA szül: 1852
mh. 19
BÉKE
poraikon
E követ tétette
fija DÉNES
és neje DEME-
TER ANNA

2. sírfelirat

3. kép

ITT
pihen
SZATMÁRI
PÉTER
szül. 1835 V/5
mh. 1930 XII/10
és neje:
DEMETER
JUDITH
szül. 1833 III/10
mh. 1904 IX/20
Béke poraik
felett
E követ tétet-
ték: leánya
JULIÁNNA és
férje KIBÉDI
PÉTER

3. sírfelirat

Itt nyugszik
DOBOS
MIHÁLY
...⁶²

⁶² Olvashatatlan felirat. (Gyűjtő megj.)

4. kép

4. sírfelirat

5. kép

Itt nyugszik
BENEDEK REBEKA
1870 – 1939
DOBOS JÁNOS
1868 – 1916
Béke poraikra

5. sírfelirat

6. kép

Itt nyugszik
Fülöp Albert
1882 – 1973
és neje
Dobos Julianna
1895 – 1963
Nyugodalmuk legyen
csendes

6. sírfelirat

7. kép

ITT NYUGSZIK

FÜLÖP ANDRÁS

1925–1981

BÉKE PORAIRA

7. sírfelirat

ITT
nyugszik
FÜLÖP JÓ-
ZSEFNÉ szül.
KIBÉDI
BORBÁLA
sz. 1878 mh: 1920
Boldog házassá-
gunk 25. évébe
örök nyugalom-
ra szenderült
Gyászolja hű
férje és a gyer-
meke. Nyugod-
jék csendesen.

E sírkövet té-
tette hű férje.

8. kép

8. sírfelirat

Itt nyugszik
Fülöp József
1870 – 1943

Pihenése legyen csendes

9. kép

9. sírfelirat

Itt nyugszik
Id. KIBÉDI IÁNOS
sz.1884– mh.1946
és neje
KIBÉDI ZSUZSANA
sz.1882– mh.1953
és fia
KIBÉDI DÉNES
sz.1925– mh.2002

Pihenésük legyen csendes

10. kép

10. sírfelirat

11. kép

Itt nyugszik
Fülöp Dénes
1898 – 19
és neje
Kovács Irma
1908 – 1950
Pihenésük legyen csendes

11. sírfelirat

12. kép

Itt nyugszik
Fülöp Károly
szül. 1958 VI 24 én
élt 8 hónapott. (!)
Pihenése legyen
csendes.

12. sírfelirat

13. kép

Itt nyugszik
DEMETER LAJOSné
sz. MUNTYÁN MÁRIA
1882-1942
Emléke legyen áldott.

13. sírfelirat

14. kép

Itt nyugszik
BIRTALAN B. JÓZSEF
szül. 1948 XI. 12
megh. 1972 IX. 6
Béke poraira.

14. sírfelirat

15. sírjel [el van dőlve]
Vári...⁶³

16. kép

VÁRI ANDRÁS
1880 – 1965.
NEJE
KOVÁCS MÁRIA
1883 – 1968.

16. sírfelirat

17. kép

Itt nyugszik
BENCZÉDI SÁNDOR
1885 – 1951
és leánya ILONA
1916 – 1926
Pihenjenek csendesen

17. sírfelirat

⁶³ A felirat sérült, de olvasható. (Gyűjtő megj.)

18. kép

Itt
pihen
BENCÉDI
SÁNDORNÉ
szül
KIS IDA
sz.1894 mh:
1932 ben
Nyugodjék
csendesen
E
követ tétet-
te leányai
ILONA
és BERTA

18. sírfelirat

19. kép

ITT
pihen

VÁRI
LAJOS
sz. 1840. mgh.
1929. páros
élet 35 év. neje:
KOVÁCS
SÁRA
sz. 1848. mgh.
1905. béke po
raikon
E követ tétet-
ték szerető
gyermekai.

19. sírfelirat

20. kép

IDŐS MÁRTON JÁNOS

Ide temettetett
 Fejéhez e sír kő
 emlékül tétetett
 62 esztendő életébe ére
 B.. 861 Jézusához tere

--

FÜLÖP ZSUZSANNA

Már Jézussal itt várta
 ki Márton János
 nak volt élete párja
 58 éveket éltében számlált
 874 Lelke Égbe szálta.

Ifj MÁRTON JÁNOST

nagy fájdalom érte
 élete virágát
 Az halál letépte
 25 évet midőn...

20. sírfelirat

Itt nyugszik

VARGA

DOMOKOS

sz. 1911 mh. 1955.

Béke poraira.

E sírkövet emeltette

Nagyanyja

21. kép

22. kép

23. kép

21. sírfelirat

Itt nyugszik
VÁRY ZSIGMOND
sz. 1859 m.h. 1935
és neje
IMRE ZSUZSÁNNÁ
sz. 1862 m.h. 1932
Nyugodjanak csendesen
E sírkövet emeltette fiuk
ZSIGMOND Gyógyszerész

22. sírfelirat

Itt nyugszik
VÁRI DOMOKOS
bánatos küzdelmek szüleinek
sokat siratott fia
sz. 1888 mh.1918
Béke poraira

23. sírfelirat

24. kép

ITT NYUGSZIK
VÁRI FERENC
SZ. 1887 MH. 1937
ÉS NEJE
VÁRI BERTA
SZ. 1889 MH. 1976
BÉKE PORAIKRA

24. sírfelirat

25. sírjel

[*sérült, csak a talapzat van meg*]

26. sírjel

[*sérült, csak a talapzat van meg*]

27. sírjel

[*sérült, csak a talapzat van meg*]

28. sír(hant)

[*a közösség emlékezetében maradt fenn*⁶⁴]

⁶⁴ Valahol a 14-es, a 15-ös, a 16-os és a 18-as sír közötti területen (lásd jelölve az V. térképen), sírkő nélkül van eltemetve egy *Póki bá* nevezetű pakulár [’pásztor’].

VI. parcella (13 sírjel)

1. kép

ITT NYUGSZIK
... BODÓ
ANDRÁS
1861 – 192(?)
NEJE
...GAGYI
ROZÁLIA
1883 – 19
GYERMEKEIK
JULI
ÉS
JÁNOS
TÉTETTÉK
BÉKE PORAIKRA

1. sírfelirat

2. kép

ITT NYUGSZIK
KIBÉDI SÁMUEL
1907 – 1983
ÉS NEJE
sz. FARKAS ESZTER
1913 – 1998
ÉS KÉT GYEREKE
SAMU ÉS ESZTER
PIHENÉSÜK LEGYEN CSENDES
EMLÉKÜK ÁLDOTT

2. sírfelirat

3. kép

KIBÉDI PÉTER
1890 – 19
NEJE
KIBÉDI
JULIANNA
1899 – 1951
EMLÉKÜK LEGYEN
ÁLDOTT

3. sírfelirat

4. kép

ITT NYUGSZIK
KIBÉDI
SÁMUEL
SZ. 1869 MH. 1951
ÉS HŰSÉGES NEJE
KATONA
BORBÁLA
SZ. 1858 MH. 1951
BÉKE PORAIKRA
E SÍRKÖVET TÉTETTE
FIA IMRE

4. sírfelirat

5. kép

KIBÉDI IMRE

1902 – 1982

neje

SÁNDOR BERTA

1907 – 1976

Pihenésük legyen

csendes

Emlékük áldott

5. sírfelirat

6. kép

Ezen
néma sír-
nak vagyok
most lakója.
Rövid földi lé-
tem csak
szenvedés
vala. Hosszas
betegségnek
halál lett a vé-
ge. Mi bekö-
vetkezett
23 évre.

KIBÉDI
ILONA

szül 1903 V/2
mh. 1926 .../2

BÉKE

poraira

E követ tétet
ték szerető
szülei.

6. sírfelirat

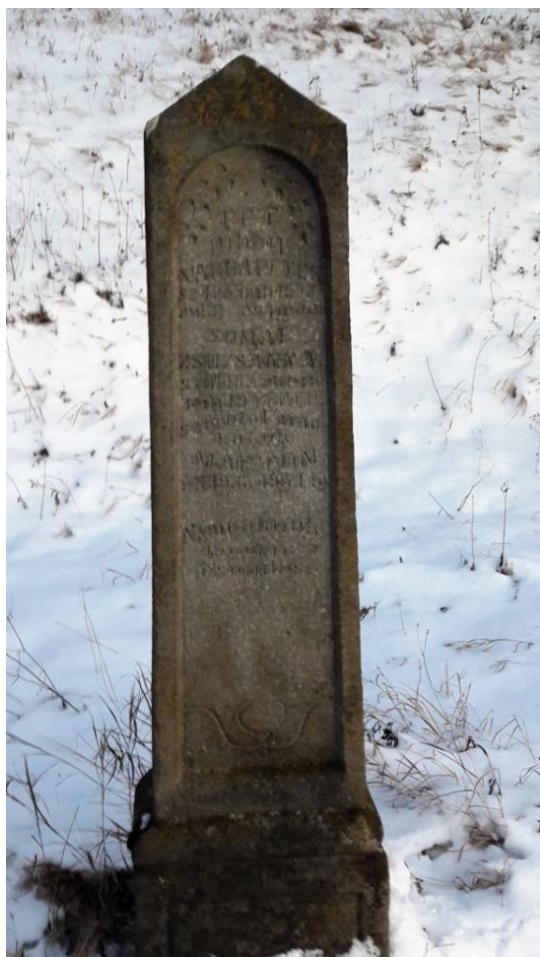
7. kép

Itt nyugszik
Dombi Istvánné
SORBÁN ANNA

..78 ...

.....

7. sírfelirat

8. kép

ITT
pihen
VARGA PÉTER
sz. 1855 mh.1933
... és neje:
SOMAI
ZSUZSANNA
szül. 1855 ben
mh. 1944 BEN

....

....

MÁRTON
élt 1953 – 1954 ig

Nyugodalmuk
legyen
csendes

8. sírfelirat

9. kép

ITT PIHENNEK
 MIKLÓS ALBERT
 1925 – 1989
 ÉS NEJE
 SZ. BALÁZS ILONA
 19...
 PIHENÉSÜK LEGYEN
 CSENDES

9. sírfelirat

10. kép

Itt nyugszik
 özv. Bodó Jánosné
 sz. Badi Emma
 1917 – 1994
 lánya
 Borbély Éva
 1941 – 20
 Bodó János
 Aki hősi halált halt a II. világháborúban.
 Emléküket őrzik gyermekeik.

10. sírfelirat

11. sírjel

[*kidölt*]

12. sírjel

[*kidölt*]

13. sírjel

[*kidölt*]